

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Profily kandidátů pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy

Profiles of candidates for teaching at High schools at the Czech Charles
University

Milan Peřina

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis-Německý jazyk

2019

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Profily kandidátů pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 12.7.2019

Milan Peřina

Poděkování

Rád bych poděkoval všem, kteří mi pomohli při psaní této práce. Panu profesoru Pokornému, pracovníkům Archivu UK a také svým rodičům.

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je porovnat profily a studium kandidátů učitelství na středních školách na české Univerzitě Karlově (Karlo-Ferdinandově) na počátku 20. století s kandidáty ve 30. letech 20. století a odpovědět na otázku, v čem se liší. Konkrétně se jedná o sondu mezi kandidáty, kteří skládali první zkoušku učitelské způsobilosti mezi lety 1900-1905 a v roce 1930. Z každého období jsem náhodně vybral deset kandidátů, které budu podrobně zkoumat a porovnávat. V první kapitole se zaměřím i na studijní předpisy a zákony, podle kterých se obě období musela řídit.

KLÍČOVÁ SLOVA

Karlova Univerzita, sonda, kandidáti učitelství, studijní předpisy, zkušební komise, Filozofická fakulta, Přírodovědecká fakulta

ANNOTATION

The objective of this bachelor thesis is to compare the profiles and studies of teacher candidates at high schools at the Czech Charles University (Charles-Ferdinand University) at the beginning of the 20th century with candidates in the 30s of 20th century and to answer the question, how do they differ from each other. It is specifically a probe of candidates, who took the first teaching qualification exam between the years 1900-1905 and in 1930. I have randomly chosen from both periods ten candidates, which I will closely examine and compare. In the first chapter I will also peruse the university regulations and laws at that time.

KEYWORDS

Charles University, probe, teacher candidates, university regulations, examination commission, Faculty of Arts, Faculty of Science

Obsah

Úvod.....	1
1 Pražská univerzita a studium na učitelskou profesi	3
1.1 Dějiny pražské univerzity 1882-1939.....	3
1.2 Fond Zkušební komise pro učitelství na středních školách UK	5
1.3 Zákony a nařízení	7
1.4 Studijní kombinace	12
1.5 Profesorský sbor	14
2 Profily kandidátů učitelství a jejich porovnání	18
2.1 Profily a studium vybraných kandidátů	18
2.2 Náboženské vyznání	26
2.3 Poměr mužů a žen.....	34
2.4 Národnost.....	35
2.5 Místo narození a sociální původ	36
2.6 Délka studia	38
Závěr.....	41
Seznam použitých zkratk.....	42
Seznam použitých informačních zdrojů	43
Seznam textových příloh	

Úvod

V srpnu 2016 jsem začal pracovat jako brigádník v Archivu Univerzity Karlovy na fondu Zkušební komise pro učitelství na středních školách UK. Zkušenosti získané během brigády v archivu mi dopomohly k rozhodnutí, vybrat si problematiku fondu jako téma bakalářské práce. Kandidáti pro učitelství byli studenti, kteří se v připravovali pro učitelské povolání. K získání způsobilosti vyučovat na středních školách museli obstát u učitelských zkoušek. Na zkoušky dohlížela Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, což je i název fondu v Archivu UK, hlavního zdroje mého poznání. Fond obsahuje spisy 13 937 kandidátů z let 1876-1958 a množství dalšího materiálu. Nejdůležitější částí fondu jsou osobní spisy kandidátů. Mimo ně čerpám z katalogů posluchačů filozofické a přírodovědecké fakulty, z odborných publikací a z dalších zdrojů. Pomocí nich se pokusím sestavit profily kandidátů a jejich studia.

Pro tento účel jsem mezi metodami pro zpracování historikovy práce zvolil metodu sondy a historickou statistiku. Celý fond obsahuje obrovské množství kandidátů, které nelze souhrnně analyzovat v rozsahu a časovém horizontu mé bakalářské práce. Sonda umožňuje vytvořit vybraný vzorek, který se dá určité míry zevšeobecnit.¹ Mým cílem ale není aplikovat výsledky na všechny studenty, protože studijní spisy se v rozdílných obdobích příliš liší. Cílem je prezentovat jedince, kteří nás blíže seznámí s problematikou kandidátů pro učitelství. Pro tento záměr jsem zvolil dvě období, roky 1900-1905 a 1930. Rozhodl jsem vybrat tyto dva úseky z důvodu časového odstupu a změn v oblasti školství, které zde proběhly. Roky 1900-1905 mají představit kandidáty za monarchie. Konkrétně se jedná o studenty, kteří se v tomto rozmezí přihlásili k první části státní zkoušky učitelské způsobilosti. Na druhé straně rok 1930 má poukázat na kandidáty a průběh jejich studia za první republiky. Jedná se o studenty, kteří v roce 1930 skládali předběžnou zkoušku filozoficko-pedagogickou. Snažil jsem se, aby oba vzorky, ze kterých jsem náhodně vybíral kandidáty, byly podobně velké. Proto je druhé období pouze jednoroční, počet studentů byl několikrát vyšší než na počátku 20. století.

Jelikož se nesnažím výsledky zevšeobecnit, měl jsem více možností ve zvolení kritérií, podle kterých se jednotliví kandidáti v sondě vybírali. Při selekci jsem vycházel z tabulky,

---

¹ HROCH, Miroslav aj. Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-383-85.

vytvořené brigádníky Archivu UK, která zachycuje nejdůležitější informace o všech kandidátech. V první řadě jsem vyřadil všechny studenty, kteří neměli dostupné všechny základní informace (datum narození, místo narození, fakulta atd.). Stanovil jsem minimální dobu výskytu ve fondu na čtyři roky. Tento krok má zamezit vybrání kandidátů, ke kterým jsou jen velmi omezené informace (např. zanechali studia). Posledním kritériem byla maximální doba studia. Tu jsem stanovil pro první období do začátku první světové války a u druhého do uzavření českých vysokých škol nacisty. Tímto způsobem vznikly dva soubory přijatelných uchazečů, které čítaly 296 (1900-1905) a 343 (1930) jmen. Z každého souboru jsem náhodně vybral deset uchazečů o učitelství, celkem dvacet studentů. Cílem je zmapovat jejich profily, studium a přiblížit podmínky, ve kterých studovali. Výsledky z obou období budu porovnávat mezi sebou, dále s výsledky dostupných výzkumů na univerzitě a filozofické fakultě a s výsledky sčítání obyvatel. Jako druhý cíl si kladu poukázat na skutečnosti, ve kterých se zvolená období od sebe lišila.

Historickou statistiku jsem použil při výzkumu náboženství řádně zapsaných posluchačů filozofické fakulty v zimních semestrech 19001/2 a 1930/1 z katalogů posluchačů.²

Náboženství studentů FF a kandidátů pro učitelství je hlavním bodem porovnání mé práce. Mimo náboženství se stručně podívám i na poměr mužů a žen, národnost, místo narození, sociální původ a délku studia vybraných kandidátů.

---

² Archiv Univerzity Karlovy. Katalogy posluchačů filozofické fakulty.

1 Pražská univerzita a studium na učitelskou profesi

1.1 Dějiny pražské univerzity 1882-1939

Abychom pochopili vnitřní změny a struktury Karlo-Ferdinandovy a později Karlovy Univerzity, je třeba si připomenout její historii od rozdělení v roce 1882 až do uzavření českých vysokých škol nacisty na podzim 1939.

Roku 1879 ukončili čeští poslanci neúspěšnou politiku pasivní rezistence a usedli na svá místa v říšské radě.³ Od této události započala jednání, která si kladou za cíl rozdělit a osamostatnit pražskou univerzitu. Tuto snahu dokonal říšský zákon z 28. února 1882.⁴ Zajímavé je, že se v celém zákoně nevyskytuje ani jednou slovo „rozdělení“.⁵ C. k. Karlo-Ferdinandova univerzita byla tímto zákonem s platností od zimního semestru 1882/1883 rozdělena na Českou univerzitu Karlo-Ferdinandovu a Německou Karlo-Ferdinandovu. Na české vysoké škole byla vyučovacím jazykem ustanovena čeština, na německé zůstala pouze němčina. Obě školy na jednu stranu podléhaly odlišné organizaci, správě a využívaly odlišné budovy. Na druhou stranu měly veškeré jmění stále společné. Co se týče profesorů a soukromých docentů, každý mohl vyučovat pouze na jedné univerzitě. Studenti mohli řádně studovat jen jednu (mimořádně mohli i druhou). Samotné provedení rozdělení univerzity bylo pro českou stranu porážkou, protože očekávala daleko více. V příštích letech se totiž ukázalo, že zamýšlená rovnost obou škol byla pouze papírová a ve skutečnosti neexistovala (česká univerzita byla daleko hůře dotována).⁶ I přes počáteční problémy se česká část postupně dokázala etablovat a prosadit.

Akademický život významně zasáhla první světová válka v letech 1914-1918. Velká část studentstva (včetně mladších učitelů) musela narukovat. V zimním semestru 1913/1914 bylo na celé škole zapsáno 4296 mužů, v roce 1917/1918 toto číslo kleslo na 1622.⁷ Na nátlak monarchie byla univerzita nucena učinit kroky proti T. G. Masarykovi, který stál v čele zahraničního odboje. Většina profesorů se v politickém směru snažila být spíše opatrná.

---

³ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 183. ISBN 80-7184-320-2.

⁴ Zákon, daný dne 28. února 1882. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno a rozesláno 3. března 1882 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1882&page=57>

⁵ VANĚČEK, Václav. Kapitoly o právních dějinách. Praha: Všechno, 1946. s. 86.

⁶ Tamtéž, s. 87-88.

⁷ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 202-203. ISBN 80-7184-320-2.

Výjimku tvořilo 18 profesorů a 6 docentů, kteří se podepsali pod Manifest českých spisovatelů, adresovaný říšské radě za účelem možnosti sebeurčení českého národa.⁸

Po první světové válce a vzniku Československa roku 1918 nastává mnoho změn i na pražské vysoké škole. Je změněn zákon z 28. února 1882 o rozdělení univerzit. Nově byla česká univerzita přejmenována na Karlovu Univerzitu a tím se prakticky přihlásila k odkazu a pokračování vysoké školy, kterou založil Karel IV. (dříve byla jako pokračovací univerzita německá). Bylo zrušeno společné jmění těchto škol, přičemž Karlova Univerzita samozřejmě získala v novém státě výsadní postavení.⁹

Naprosto zásadní je vznik přírodovědecké fakulty v roce 1920 (mimo ní samozřejmě vznikají i další fakulty a vysoké školy). S rozvojem přírodních věd přibyla nutnost vzniku nových institucí. Přední evropské univerzity již tento problém vyřešily založením přírodovědeckých fakult. I v Praze se atmosféra na filozofické fakultě stávala příliš těsnou pro specifika přírodovědy. Již v roce 1908 vzniká návrh na oddělení přírodovědy a vytvoření samostatné fakulty.¹⁰ To se povedlo až v roce 1920 vládním nařízením č. 392/1920 Sb.¹¹ V něm byly filozofické fakulty Karlovy i Německé univerzity rozděleny na filozofickou a přírodovědeckou. Každá fakulta měla samozřejmě svého děkana, proděkana i zastoupení v akademickém senátu. Samotné rozdělení pak bylo podle oborů. Filologické a historické připadly filozofické fakultě, obory přírodovědecké (včetně farmacie) a matematické přírodovědecké fakultě.¹²

Konečný mezník těchto velice stručných dějin tvoří uzavření vysokých škol nacisty 1939. Předejru tomu tvořila nacistická okupace a studentské demonstrace proti ní, zvláště pak 28. října 1939. Nacistickou odvetou byly perzekuce, zatýkání, deportace do koncentračních táborů, popravy a vyhláška ze 17. listopadu 1939. Ta stanovila uzavření českých vysokých

---

⁸ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 202-205. ISBN 80-7184-320-2.

⁹ BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. s. 19-23. ISBN 80-7184-539-6.

¹⁰ Tamtéž, s. 163.

¹¹ Tamtéž, s. 163, Nařízení vlády republiky Československé ze dne 24. června 1920 [online]. vydáno 30. června 1920 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/079-1920.pdf>

¹² Nařízení vlády republiky Československé ze dne 24. června 1920 [online]. vydáno 30. června 1920 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/079-1920.pdf>

škol na tři roky.¹³ Provoz vysokých škol byl obnoven až v roce 1945 po skončení druhé světové války.¹⁴

1.2 Fond Zkušební komise pro učitelství na středních školách UK

Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy (zkráceně ZKG) je fond v archivu Univerzity Karlovy, pojmenovaný podle komise, která zkoušela kandidáty pro učitelství.¹⁵ Název ZKG znamená Zkušební komise pro učitelství na gymnáziích. Tato komise ale postupně rozšiřovala svou působnost na reálná gymnázia (nařízení z roku 1884)¹⁶ a později na skoro všechny střední školy (nařízení z roku 1911).¹⁷ Dnešní název fondu sice zahrnuje učitelství pro střední školy, ale zkratka ZKG se i přesto udržela a proto i já ji budu používat. Fond se zabývá kandidáty pro učitelství, kteří museli projít určitým studiem a státním zkouškami, aby získali vysvědčení učitelské způsobilosti. V této části se tento významný pramen pokusím co nejbližší popsat a současně vysvětlit proces jeho digitalizace.

ZKG obsahuje personální spisy kandidátů, zkušební protokoly, výroční zprávy, katalogy domácích prací atd. Rozpětí je od let 1876 do 1958, přibližně se jedná o 380 kartonů materiálu (poslední kartony zatím nejsou zpracované). Kartony 1-323 obsahují 13937 abecedně seřazených personálních spisů uchazečů o učitelství.¹⁸ Tyto spisy se velmi liší v závislosti na období studia a k němu příslušným zákonům. Je potřeba zdůraznit, že fond nezachycuje celé kandidátovo studium. Zabývá se pouze jeho zakončením, to znamená období od první přihlášky ke státní zkoušce (případně k filozoficko-pedagogické zkoušce).

---

¹³ BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. s. 48-53. ISBN 80-7184-539-6.

¹⁴ Tamtéž, s. 235.

¹⁵ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953.

¹⁶ Nařízení, vydané od ministra duchovních věcí a vyučování dne 7. února 1884. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. února 1884 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18840004&seite=00000025>

¹⁷ Nařízení ministra věcí duchovních a vyučování ze dne 15. června 1911. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. června 1911 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1911&page=461&size=45>

¹⁸ Archiv Univerzity Karlovy. Fond Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876 – 1953.

Nejdůležitější dokument je zmíněná přihláška ke státní zkoušce. V období monarchie to byl vlastnoručně psaný dokument, za první republiky vznikl formulář. Obsah přihlášky a její přílohy stanovují zákony a nařízení o zkušební komisi. Přílohu tvořily colloquia, životopis a případně další dokumenty. Colloquium je vysvědčení z určitého předmětu nebo kurzu. Životopis byl většinou vlastnoručně psaný doklad s nejdůležitějšími informacemi, co se kandidáta a jeho studia týče. Všechny přílohy a přihláška byly později sjednoceny do úhledného formuláře.

Osobní spis obsahuje dále dokumenty ze samotného průběhu státní zkoušky. V první řadě je to zadání a posudek domácích prací. Při postupu do dalšího kola následují protokoly o klausurní práci a protokoly o ústní zkoušce. Osobní spis většinou končí bezejmenným soupisem všech dokumentů v kandidátově složce. Společně se správcem fondu Mgr. Markem Sukem jsme ho pojmenovali „Výkaz studijních výsledků“. Z mého bádání jsem usoudil, že tento výkaz byl založen při ukončení kandidátova studia s cílem inventarizovat a uzavřít osobní složku studenta.

Jak už jsem uvedl, obsah složky studentů se lišil v závislosti na období studia. V době monarchie byla typická colloquia a vlastnoručně psané dokumenty. V době první republiky byly zavedeny formuláře, které práci se složkou i samotné přihlašování ke zkoušce sjednotily. Formuláře se lehce změnily po druhé světové válce, přibylo Osvědčení národní spolehlivosti, bez kterého studovat nešlo. Samotný obsah z hlediska studijních informací ale zůstal podobný. Velkou raritou je nález indexu přednášek, nejlépe i s fotkou kandidáta.

V současné době v Archivu Univerzity Karlovy již tři roky digitalizujeme fond ZKG. V první fázi probíhalo třídění a překartonování osobních složek. Vyměněny byly i košilky jednotlivých osobních spisů. V druhé fázi jsme vytvořili velmi obsáhlou tabulku, která slouží jako inventář a zdroj nejdůležitějších informací o studentech. Následovalo skenování, které momentálně běží v plném proudu. V poslední fázi přijde na řadu přiřazování snímků ke konkrétním studentům v databázi Archivu UK. Ta bude ve své konečné fázi zveřejněna a zpřístupněna veřejnosti. Kandidáti, kteří studovali po druhé světové válce, zatím zveřejnění nebudou. Důvodem je obava, že by někdo z nich stále mohl být naživu.

1.3 Zákony a nařízení

Studium kandidátů učitelství upravovaly a definovaly zákony a nařízení, vydávané příslušnými orgány. V této kapitole představím průřez těch nejdůležitějších právních norem, které se způsobilostí učitelů zabývaly. V žádném případě nemohu zachytit celou problematiku a celý její vývoj. Budu se snažit odpovědět na tři jednoduché otázky. Jaké bylo v Českých zemích v té době zákonodárství? Které konkrétní normy upravovaly vzdělávání učitelů? Co upravovaly a v čem byly pro studium učitelů zásadní?

V období 1848-1918 byly České země součástí Rakouského císařství, od roku 1867 Rakouska-Uherska. Z toho plynulo, že České země z hlediska zákonodárství podléhaly panovníkovi, později říšskému sněmu a zemskému sněmu.¹⁹ Říšské zákony rakouské z doby absolutismu vydával panovník. V době monarchie je vydával panovník se souhlasem obou komor říšské rady (poslanecké i panské).²⁰ Zemské zákony vydával panovník se souhlasem zemského sněmu.²¹ Mimo říšské a zemské zákony zde byla nařízení, která obsahovala bližší předpisy o jednotlivých ustanoveních v některém zákonu.²² Nařízení zavazovalo obyvatele stejně jako zákon, avšak bylo zákonům podřízeno a nesmělo mu odporovat.²³ V tomto období vydávaly nařízení státní úřady, konkrétně v oblasti školství pak například Ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni (v letech 1860-1867 toto ministerstvo zaniká, místo něj bylo zřízeno státní ministerstvo a v rámci něj rada pro vyučování, avšak v roce 1867 bylo Ministerstvo kultu a vyučování obnoveno).²⁴ Říšské zákony se vyhlášovaly v Zákoníku říšském v němčině (byly však překládány i do zemských jazyků).

První zákon o vzdělávání učitelů byl tzv. „Provisorisches Gesetz über die Prüfung der Kandidaten des Gymnasiallehramtes“ z 23.8.1849.²⁵ V překladu „Provizorní zákon o

---

¹⁹ BUZEK, Kamil. Úvod do právní organisace národního školství v republice Československé. Praha: Státní nakladatelství, 1931. s. 7.

²⁰ Tamtéž, s. 7-9, HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. s. 253. ISBN 80-7106-709-1.

²¹ BUZEK, Kamil. Úvod do právní organisace národního školství v republice Československé. Praha: Státní nakladatelství, 1931. s. 8-9.

²² Tamtéž, s. 9.

²³ Tamtéž, s. 9.

²⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. s. 249. ISBN 80-7106-709-1.

²⁵ Erlaß des Ministers des Kultus und Unterrichts vom 30. August 1849. Österreichische Nationalbibliothek [online]. [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=18490005&seite=00000684>

zkouškách kandidátů učitelství na gymnáziích.“ Tento zákon však byl pouze dočasný a byl proto brzy nahrazen.²⁶

Definitivní zákon o zkouškách kandidátů učitelství na gymnáziích ze 17.4.1856 tvořil bázi pro zkoušení a studium kandidátů na učitelství.²⁷ Navazovaly na něj všechna další nařízení v době Rakouska-Uherska a dokonce i některá v období první republiky. Definitivní zákon přidal mezi požadavky na vzdělání kandidátů také jakýsi „univerzitní základ.“ To znamená základy filozofie, pedagogiky a tak dále.²⁸ Základem vzdělání kandidátů byla kombinace většinou dvou nebo tří oborů, které později chtěli vyučovat (tento systém vydržel až dodnes).

Kombinace se skládaly z předmětu hlavního a vedlejšího (bylo zde více variant, například dva hlavní předměty nebo jeden hlavní a dva vedlejší). Hlavní předměty byly základním těžištěm studia. Budoucí učitel mohl hlavní předmět vyučovat na celém gymnáziu. Na rozdíl od toho předmět vedlejší mohl vyučovat jen na nižších stupních gymnázia. K získání způsobilosti k vyučování ve vedlejším předmětu byly proto kladeny nižší nároky. Zákon také stanovoval podmínky pro přihlášení ke zkoušce a přílohy samotné přihlášky. Studium kandidátů ukončoval státní zkouškou, která se skládala ze čtyř částí.²⁹ Zaprvé musel kandidát vypracovat domácí práce s dvanáctitýdenní lhůtou k odevzdání. Lhůta mohla být kandidátovi prodloužena. Velmi často se později setkáme s tím, že kandidát žádá buď o prodloužení lhůty a v některých případech dokonce k zadání nové domácí práce. Zvláštní zřetel byl přitom kladen na využitou literaturu, která byla v klasifikaci často hodnocena. Zadruhé byla požadována klauzurní práce v rozsahu dvanácti hodin. Kandidát zde měl za přísného dozoru prokázat své znalosti bez jakýkoliv pomůcek a literatury. Jako třetí ho čekala ústní zkouška z předmětů, které měl kandidát později vyučovat. A v poslední části přišla na řadu zkušební přednáška na gymnáziu.

Po úspěšném zvládnutí všech částí bylo studentovi předáno vysvědčení učitelské způsobilosti. Novopečený učitel ale stále musel absolvovat zkušební rok na veřejném gymnáziu, aby prokázal své schopnosti (gymnázium si sám vybrat nemohl, bylo mu přiděleno v jemu

---

²⁶ VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. Pedagogika pro učitele. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). S. 23. ISBN 978-80-247-3357-9.

²⁷ Erlaß des Ministeriums des Kultus und Unterrichts vom 24. Juli 1856. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 9. srpna 1856 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1856&page=601&size=45>

²⁸ VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. Pedagogika pro učitele. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). S. 33. ISBN 978-80-247-3357-9.

²⁹ Erlaß des Ministeriums des Kultus und Unterrichts vom 24. Juli 1856. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 9. srpna 1856 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1856&page=601&size=45>

zvolené zemi monarchie). Učitel ve zkušebním roce mohl vyučovat pouze šest hodin týdně a to jen ve dvou různých třídách (výjimkou byly případy, když by nastal nedostatek učitelů na gymnáziu). Mimo to byly hodiny zkušebních učitelů navštěvovány třídním učitelem či ředitelem, kteří mohli učiteli radit a případně vyčist chyby.

Nařízení, vydané od ministra duchovních věcí a vyučování dne 7. února 1884 sjednotilo zkušební komisi pro gymnázia a školy reálné.³⁰ Dále specifikovalo požadavky na kandidáty v jednotlivých předmětech. Přihlášení ke státní zkoušce bylo možné pouze po čtyřech studijních letech na některé univerzity, z toho alespoň tři roky na filozofické fakultě jako řádný posluchač. Při Klausuře byl stanovený čas deset hodin pro předmět hlavní a pět pro předmět vedlejší (při deseti hodinové zkoušce měli kandidáti dvě hodiny pauzu po uplynutí pěti hodin). Pokud student při státní zkoušce neobstál, mohl se znovu přihlásit až za rok (v ojedinělých případech za půl roku). Třetí a poslední pokus byl možný pouze se svolením ministra duchovních věcí a vyučování.

Nařízení ministra duchovních věcí a vyučování ze dne 30. srpna 1897 upravovalo požadavky k přihlášce ke státní zkoušce.³¹ Aby se student dostal k první části státní zkoušky, stačilo, aby studoval na některé univerzitě sedm semestrů, z čehož pět na filozofické fakultě. Připuštění ke druhé části bylo však možno až po absolvování všech osmi semestrů. To studentovi usnadňovalo a urychlovalo kandidátova studia, protože první část státní zkoušky (domácí práce) mohl vykonat již v průběhu osmého semestru. Dále byly zjednodušeny nároky na klausurní práce. Z hlavního předmětu byl rozsah zkoušky zkrácen z desíti hodin na osm, z vedlejšího pak z pěti na čtyři. Vidíme zde tedy celkové snížení požadavků na kandidáty, a to především z důvodu nedostatku pedagogů na školách.³²

Nařízení o nabývání učitelské způsobilosti pro střední školy (včetně dívčích lyceí) z 15. 6. 1911 kladlo důraz na zřízení osobního spisu studenta, ve kterém má být uchována studentova žádost, colloquia, písemné práce, protokoly o ústních zkouškách atd.³³ Měl by obsahovat i

---

³⁰ Nařízení, vydané od ministra duchovních věcí a vyučování dne 7. února 1884. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. února 1884 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18840004&seite=00000025>

³¹ Nařízení, vydané od ministra duchovních věcí a vyučování dne 30. srpna 1897. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 18.9.1897 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18970004&seite=00001293>

³² VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. Pedagogika pro učitele. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). s. 35. ISBN 978-80-247-3357-9.

³³ Nařízení ministra věcí duchovních a vyučování ze dne 15. června 1911. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. června 1911 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1911&page=461&size=45>

vysvědčení, které bylo kandidátovi po dokončení státní zkoušky uděleno, ale tomu tak dnes ve většině případů není. Osobní spisy byly samozřejmě už zakládány dříve, ale zákon a nařízení se jim věnovaly až v předposledním článku. Právě tyto spisy jsou základem pro mou práci a základem poznání o studentech. Nařízení upravilo a rozšířilo jakýsi učitelský základ, tedy soubor předmětů, kterými by se kromě svých aprobací měl student zabývat. Byl tvořen filozofií (zejména psychologí), pedagogikou (obecné vychovatelství a vyučovatelsví), metodikou svých předmětů, školním zdravotnictvím, tělesnou výchovou a vyučovacím jazykem. Důležité bylo i rozšíření působnosti komise mimo gymnázia a reálné gymnázia i na reformní reálné gymnázia, reálné školy, střední školy děčínskému typu a dívčí lycea. Nařízení se tedy zabývalo skoro všemi typy středních škol a ustanovilo pro ně stejnou komisi (dříve pro tyto druhy středních škol vycházela samostatná nařízení).

Zásadní změnou se stalo zavedení takzvané předběžné zkoušky filozoficko-pedagogické. V této zkoušce bylo ověřeno studentovo vzdělání v oblasti univerzitního základu, především ve filozofii a pedagogice. Student se k ní mohl přihlásit po dokonání pátého semestru. Jednalo se o půlhodinovou ústní zkoušku pod dohledem odborného examinatora filozofie a pedagogiky a ředitele komise nebo jeho náměstka. Kandidát musel kromě toho vykonat zkoušku z vyučovacímho jazyka. Tato zkouška měla ověřit znalost kandidáta v jazyku, kterým hodlal vyučovat.

Aprobovaný učitel dostal možnost absolvovat doplňovací zkoušku, aby rozšířil svojí způsobilost buď z předmětu vedlejšího na hlavní, nebo o nový předmět. Změny se dočkal i zkušební rok. Byly založeny jakési semináře v rámci zkušebního roku na školách pod vedením ředitele školy. Čítaly čtyři až osm nových učitelů, kteří byli pak jednotlivě nebo po dvojicích přiděleny k odbornému učiteli. Odborní učitelé měli uvést nováčky do úřadu, což obnášelo zpočátku návštěvy vyučování a končilo samostatným vyučováním. Jedná se tedy o další způsob a snaha vzdělávání učitelů v praxi. Ne všude ale byly tyto semináře možné, proto i nadále fungoval i obyčejný zkušební rok. V posledním článku nařízení z roku 1911 bylo myšleno i na ženské kandidátky, pro které tento předpis také platil, pokud vyhovovaly podmínkám pro připuštění ke zkoušce.

28. října 1918 Národní výbor vyhlásil samostatnost nového státu a ponechal v platnosti původní říšské i zemské zákony.³⁴ Zákonodárnou moc v Československu mělo podle pozdější ústavy Národní shromáždění, složené z poslanecké sněmovny a senátu a to za součinnosti prezidenta.³⁵ Zákony a nařízení v Československu se vyhlášovaly ve „Sbírce zákonů a nařízení republiky Československé.“ Ministerstvo kultu a vyučování bylo nahrazeno ministerstvem školství a národní osvěty (MŠO).³⁶ Organizace školské správy byla podřízena právě MŠO. Dále v sestupné hierarchii spravovaly školství zemské školní rady, okresní školní výbory a místní školní rady.³⁷ Roku 1919 vznikl „Věstník Ministerstva školství a národní osvěty“, v němž byly tištěny zákony, nařízení a výnosy.

Zkušební řád se za první republiky podstatně změnil až s výnosem MŠO ze dne 8. října 1930.³⁸ Dosavadní systém zkoušení kandidátů učitelství byl pozměněn. Přestože začal platit až pro studenty, kteří studium započali ve školním roce 1930/1931 a tudíž se již přímo nevztahoval na druhou skupinu kandidátů v mé sondě, je zajímavé si ukázat, jaké změny se v něm udály. Odborná způsobilost se nově získávala vykonáním dvou státních zkoušek. První se konala nejdříve koncem čtvrtého semestru a druhá nejdříve po osmém semestru a alespoň tři semestry po vykonání zkoušky první. Obsahem první státní zkoušky bylo ústní přezkoušení ze všech studovaných oborů, které nešlo rozdělit dle jednotlivých předmětů. Tato examinace trvala přibližně hodinu a ve své podstatě nahradila předběžnou zkoušku filozoficko-pedagogickou, i když tomu obsahem neodpovídala. Ve výjimečných případech mohl examinátor upustit od orální formy a zadat kandidátovi klausuru. Student musel také složit písemné přezkoušení z jazyka vyučovacího, po kterém následoval krátký rozhovor (tato část mohla být prominuta, pokud student zároveň studoval jazyk vyučovací v rámci své aprobace, nebo když absolvoval zvláštní kurz). Pokud byl student reprobován pouze z některého předmětu nebo dokonce jen z nějaké jeho části, mohl se přihlásit ke zkoušce jen z oblasti, kde neuspěl. Zkouška nebo nějaká její část mohla být maximálně dvakrát opakována.

---

³⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 34-37. ISBN 80-7277-195-7.

³⁵ BUZEK, Kamil. Úvod do právní organizace národního školství v republice Československé. Praha: Státní nakladatelství, 1931. s. 7.

³⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. s. 337. ISBN 80-7106-709-1.

³⁷ Tamtéž, s. 357.

³⁸ PLACHT, Otto, HAVELKA František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé. Praha: vlastním nákladem, 1932. s. 1835-1870.

Druhá státní zkouška se skládala z domácí práce, klousur a ústních zkoušek, avšak s tím rozdílem, že kandidát zkoušku mohl skládat podle jednotlivých předmětů. Časový rozsah klousur byl zkrácen na čtyři hodiny. Značně se rozšířila možnost studijních oborů a jejich kombinací. Všechny požadavky k první i druhé státní zkoušce jsou v zákonu jasně stanoveny. Nově se učitelská způsobilost vztahovala na všechny třídy středních škol a neexistovalo rozdělení aprobací na předměty hlavní a vedlejší. To značně usnadnilo situaci budoucích učitelů, protože nebyli omezeni na vyučování v nižších ročnících. Na druhou stranu se v jednotlivých oborech zvedly nároky.

1.4 Studijní kombinace

Samotný průběh studia jsem již naznačil v předchozí kapitole. Nyní se pokusím zaměřit na studijní kombinace. Jak už jsem dříve uvedl, byla zde řada možností, které předměty mohl kandidát studovat. Tyto možnosti se postupně měnily a hlavně rozšiřovaly. Na příkladu nařízení z roku 1911 představím tehdejší kombinace.³⁹ Předměty byly děleny na hlavní a vedlejší (viz kapitola předpisy a nařízení). Pro lepší přehlednost jsem je rozdělil na čtyři skupiny – jazykové, společenskovední, technické a přírodovědecké (některé se mohou překrývat).

Mezi jazykové patřila latina a řečtina jako předměty hlavní; latina a některý živý jazyk jako hlavní; jazyk vyučovací a některý druhý živý jazyk jako hlavní.

Mezi společenskovedními byl dějepis a zeměpis jako předměty hlavní; dějepis a jazyk vyučovací jako hlavní a zeměpis jako vedlejší; filozofie a některý staroklasický jazyk jako hlavní a druhý živý jazyk jako vedlejší; filozofie a dějepis jako hlavní a zeměpis jako vedlejší; filozofie a přírodopis jako hlavní a zeměpis jako vedlejší; filozofie a matematika jako hlavní a fyzika jako vedlejší.

Mezi technické se počítala matematika a fyzika jako předměty hlavní; deskriptivní geometrie a matematika jako hlavní.

---

³⁹ Nařízení ministra věcí duchovních a vyučování ze dne 15. června 1911. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. června 1911 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1911&page=461&size=45>

Mezi přírodovědecké byl řazen přírodopis a zeměpis jako předměty hlavní; přírodopis jako hlavní a zeměpis a fyzika jako vedlejší; přírodopis jako hlavní a matematika a fyzika jako vedlejší; přírodopis jako hlavní a matematika a geometrické kreslení jako vedlejší; chemie a přírodopis jako hlavní; chemie jako hlavní a matematika a fyzika jako vedlejší. Bylo zde i možné spojení některého z předmětů s tělocvikem. Tělocvik však podléhal speciální komisi i požadavkům.

Nabídka studijních kombinací byla značně rozšířena zákonem z roku 1930.⁴⁰ Přibýly kombinace s hudební výchovou, tělocvikem, kreslením atd. Zákon především zrušil dělení předmětu na hlavní a vedlejší a tudíž měl učitel po dostudování vždy aprobaci pro všechny stupně středních škol.

Každý předmět měl určité nároky, které byly také zakotveny v zákonech a nařízeních. Na příkladu zeměpisu vysvětlím požadavky pro předmět hlavní i vedlejší (vybral bych dějepis, avšak ten se vyskytuje pouze jako předmět hlavní, nikoliv jako vedlejší).⁴¹ V zeměpisu jako předmětu hlavním je vyžadována znalost obecného, matematického, fyzikálního, politického i historického zeměpisu. Dále základy zeměpisu světového obchodu, zeměznalectví, znalost evropských zemí a především Rakouska-Uherska, znalost mapy i grafického znázorňování. Těmto požadavkům musel posluchač dostat, aby mohl zeměpis vyučovat na všech stupních středních škol. Zeměpis jako předmět vedlejší oproti tomu vyžadoval pouze základy obecného zeměpisu, znalost mimoevropských světadílů, důkladnou znalost Evropy a zvláště Rakouska-Uherska.⁴² Logicky byly tedy nároky na učitele nižších tříd středních škol o poznání menší.

Pro zajímavost jsem se rozhodl srovnat situaci se zákonem z roku 1930.⁴³ V něm se po studentech zeměpisu u první státní zkoušky vyžaduje nauka o mapách, základy geofyziky, geobotaniky a zoogeografie, všeobecný zeměpis a důraz na regionální zeměpis. U druhé státní zkoušky je mimo zmíněné nároky ještě požadován zeměpis hospodářský, politický, fyzikální

---

⁴⁰ PLACHT, Otto, HAVELKA František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé. Praha: vlastním nákladem, 1932. s. 1835-1870.

⁴¹ Nařízení ministra věcí duchovních a vyučování ze dne 15. června 1911. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. června 1911 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1911&page=461&size=45>

⁴² Nařízení ministra věcí duchovních a vyučování ze dne 15. června 1911. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. června 1911 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1911&page=461&size=45>

⁴³ PLACHT, Otto, HAVELKA František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé. Praha: vlastním nákladem, 1932. s. 1835-1870.

antropogeografie, dějiny zeměpisu a konečně podrobná znalost zeměpisu Československé republiky a jejích ústavních, sociálních a hospodářských poměrů.

Jak je vidět, měnily se nejenom kombinace, ale i požadavky na kandidáty v jednotlivých předmětech. Zákon z roku 1930 ztížil studium, protože se již nerozlišovaly předměty na hlavní a vedlejší. Tudíž každý studovaný předmět podle zákona z roku 1930 obsahově odpovídal požadavkům jako hlavní předmět podle nařízení z roku 1911. Co se týče porovnávaného zeměpisu, lze dobře doložit, jak byl tento obor ovlivněn přesunutím z filozofické na přírodovědeckou fakultu. Požadavky na zeměpis z roku 1930 ukazují jeho provázanost s ostatními přírodovědeckými obory.

1.5 Profesorský sbor

Česká filozofická fakulta měla velice kvalitní učitelský sbor. V této části se budu zabývat nejznámějšími profesory, kteří zde vyučovali. Právě vysokoškolští pedagogové se nejvíce zasloužili o proměnu kandidátů učitelství ve skutečné učitele.

Profesorský sbor filozofické fakulty byl potvrzen 14. května 1882.⁴⁴ Prvním rektorem české univerzity byl zvolen V. V. Tomek, který zároveň předsedal komisi pro státní zkoušky kandidátů pro učitelství na středních školách.⁴⁵ Ve svých počátcích musela univerzita čelit značným obtížím. Výběr a obsazení profesorských míst nebyla jednoduchá záležitost, pro tento účel byly sestaveny speciální komise. Učitelský sbor se skládal z řádných profesorů, mimořádných profesorů a soukromých docentů. Krátce si dovolím přiblížit ty nejznámější, abych ukázal, jak schopné učitele česká univerzita v té době měla.

Mezi významné vyučující v období monarchie na české univerzitě patřili Josef Durdík, Gustav Adolf Lindner, Miroslav Tyrš, Tomáš Garrigue Masaryk, V. V. Tomek, Jaroslav Goll, Josef Ladislav Píč, Jaroslav Vrchlický, Josef Václav Sládek, Antonín Frič, Josef Král, František Drtina, František Vejdovský, Čeněk Strouhal a mnoho dalších.

---

⁴⁴ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 257. ISBN 80-7184-320-2.

⁴⁵ Tamtéž, s. 257.

Josef Durdík (1837-1902) byl profesor, filozof, estetik a uměnovědec.⁴⁶ Patřil do konzervativního tábora staročeků. Je známý především v oblasti filozofie, kde byl zastánce darwinismu. Přednášel estetiku, psychologii a dějiny filozofie.⁴⁷

Gustav Adolf Lindner (1828-1887) byl první učitel pedagogiky na české univerzitě a zakladatel pedagogického semináře. Zabýval se pedagogikou, sociologií a didaktikou.⁴⁸ Vytvořil několik kvalitních příruček pro úvod do oboru (filozofie, psychologie). Je považován za jednoho z nejvýznamnějších českých pedagogů.⁴⁹

Miroslav Tyrš (1832-1884) byl jeden ze zakladatelů Sokola v roce 1862. V souvislosti se Sokolem vytvořil tělocvičné soustavy a názvosloví.⁵⁰ Na pražské vysoké škole přednášel v letech 1882-1884 estetiku a dějiny umění. Byl činný ve stejných oborech i na České škole technické.⁵¹

Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937) představit jistě nepotřebuje. Jeho působení na univerzitě bylo mnohokrát popsáno. Přednášel od roku 1882 filozofii a vedl filozofický seminář s Durdíkem až do roku 1899/1900.⁵²

Václav Vladivoj Tomek (1818-1905) byl zvolen prvním rektorem české části univerzity. Patřil ke konzervativní skupině profesorů, která byla ale postupně nahrazována mladší, odlišně smýšlející generací. Do mladé generace patřili mimo jiné historici jako Jaroslav Goll (1846-1929) a Antonín Rezek (1853-1909). Tomkovým nejvýznamnější dílo je dvanáct dílů Dějepisů Prahy.⁵³

Jaroslav Goll (1846-1929) byl nejvýraznější postavou historické sekce univerzity. Vedl historický seminář. Jeho přednášky nabádaly posluchače k vlastním úvahám a závěrům. Stal se zakladatelem pozitivistické „Gollovy školy“, v rámci které ovlivnil celou generaci historiků a profesorů historie (J. Pekař, J. Šusta, K. Krofta atd.).⁵⁴ Goll především stavěl na

---

⁴⁶ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (2. díl) s. 501. ISBN 80-242-0288-3.

⁴⁷ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 262. ISBN 80-7184-320-2.

⁴⁸ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (5. díl) s. 450. ISBN 80-242-0288-3.

⁴⁹ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 262. ISBN 80-7184-320-2.

⁵⁰ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (9. díl) s. 686. ISBN 80-242-0288-3.

⁵¹ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 264. ISBN 80-7184-320-2.

⁵² Tamtéž, s. 262-3.

⁵³ Tamtéž, s. 267.

⁵⁴ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (3. díl) s. 286. ISBN 80-242-0288-3.

kritice pramenů a pozitivismu. S T. G. Masarykem a dalšími se podílel na sporu o rukopisy, kde kritizovali pravost Rukopisu královédvorského a zelenohorského. Ve školním roce 1907/8 dosáhl až na post rektora.⁵⁵

Josef Ladislav Píč (1847-1911) vyučoval rakouské a slovanské dějiny. Zasloužil se o budování archeologické sbírky Národního muzea. Prováděl rozsáhlé archeologické výzkumy v Čechách.⁵⁶

Jaroslav Vrchlický (1853-1912), vlastním jménem Emil Jakub Frída, proslul svými básněmi. Mimo ně byl ale také překladatel, dramatik, kritik a profesor.⁵⁷ Vyučoval obor srovnávací literární vědy v rámci filologické části univerzity.⁵⁸

Josef Václav Sládek (1845-1912) byl další známý básník na české Karlo-Ferdinandově univerzitě. Působil zde jako lektor angličtiny.⁵⁹

Antonín Frič (1832-1913) se stal ředitelem zoologického ústavu filozofické fakulty. Byl také světově uznávaný paleontolog.⁶⁰ Působil na univerzitě takřka čtyřicet let (přednášel i před rozdělením v roce 1882). Stal se rektorem v letech 1891/1892.⁶¹

Kvalitní pedagogové u nás nebyli pouze za monarchie, i v období první republiky najdeme široké spektrum uznávaných učitelů a odborníků ve svém oboru. Připomeňme si proto alespoň Josefa Pekaře, Josefa Šustu, Aloise Musila, Zdeňka Nejedlého, Otakara Kádnera a Viléma Mathesiuse (i když za pozornost by stáli mnozí další).

Josef Pekař (1870-1937) byl bezesporu jeden z nejvýznamnějších a nejznámějších českých historiků. Jak jsem již zmínil, byl žákem Jaroslava Golla. Ve dvacátých letech zahájil cyklus

---

⁵⁵ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 264-268. ISBN 80-7184-320-2

⁵⁶ Tamtéž, s. 267-268.

⁵⁷ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (10. díl) s. 321. ISBN 80-242-0288-3.

⁵⁸ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 274. ISBN 80-7184-320-2

⁵⁹ Tamtéž, s. 276.

⁶⁰ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (3. díl) s. 162. ISBN 80-242-0288-3.

⁶¹ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 280. ISBN 80-7184-320-2

přednášek nazvaný dějiny československé. Ve školním roce 1931/1932 zastával post rektora.⁶²

Josef Šusta (1874-1945) byl další významný historik, přednášel západoevropské dějiny. Byl jedním z čelních představitelů Gollovy školy.⁶³ V roce 1945 byl křivě obviněn z kolaborace s nacisty, kvůli čemuž bohužel spáchal sebevraždu.⁶⁴

Alois Musil (1868-1944) je známý jako významný český arabista.⁶⁵ Na Karlově Univerzitě vedl seminář pro pomocné vědy východní a vyučoval arabštinu. Svě vědomosti podložil cestami po celé Arábii. Mimo svou vědeckou činnost psal dobrodružné romány pro mládež a byl katolickým knězem.⁶⁶

Zdeněk Nejedlý (1878-1962) je spíše známý jako levicový politik, ministr školství a první předseda Československé akademie věd.⁶⁷ Méně známý je jako vysokoškolský profesor. Vedl seminář hudební vědy.⁶⁸

Otakar Kádner (1870-1936) napsal publikace „Dějiny pedagogiky“, „Základy obecné pedagogiky“ atd. Tyto knihy četla většina kandidátů ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století (udávají je na seznamech literatury, kterou studovali).⁶⁹ Působil jako dlouhodobý předseda zkušební komise pro učitelství na středních školách. Kádner se mimoto stal ředitelem Pedagogického ústavu J. A. Komenského a přednostou Školy vysokých studií pedagogických.⁷⁰

Vilém Mathesius (1882-1945) platil za vynikajícího lingvistu. Stal se prvním profesorem anglického jazyka a literatury na UK. Byl spoluzakladatelem Pražského lingvistického kroužku.⁷¹

---

⁶² BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. s. 135-136. ISBN 80-7184-539-6.

⁶³ Tamtéž, s. 133.

⁶⁴ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (9. díl) s. 337. ISBN 80-242-0288-3.

⁶⁵ Tamtéž, 6. díl, s. 265.

⁶⁶ BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. s. 150. ISBN 80-7184-539-6.

⁶⁷ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (6. díl) s. 358. ISBN 80-242-0288-3.

⁶⁸ BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. s. 140. ISBN 80-7184-539-6.

⁶⁹ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách UK, 1876-1953.

⁷⁰ Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (4. díl) s. 441. ISBN 80-242-0288-3.

⁷¹ Tamtéž, 5. díl, s. 699.

Z nově fungující přírodovědecké fakulty zmíním alespoň Jaroslava Heyrovského (1890-1967), držitele Nobelovy ceny za chemii z roku 1959. Byl také skvělý pedagog a vychoval spoustu známých chemiků.⁷²

2 Profily kandidátů učitelství a jejich porovnání

2.1 Profily a studium vybraných kandidátů

Náhodným výběrem jsem zvolil deset uchazečů, kteří podali přihlášku ke státní zkoušce v letech 1900-1910. Vybraní kandidáti jsou Zvonimir Bernot, Vladimír Daněk, František Janoušek, Jan Mackovík, Josef Melichar, Ferdinand Vilém Němec, Rudolf Potměšil, Emanuel Škorpil, Martin Špatina a Karel Zelinka. V následujícím textu je krátce představím a zhodnotím jejich studijní výsledky. Prameny využitě v této části jsou personální spisy, katalogy posluchačů FF a PřF. Mimoto jsem každého kandidáta podrobil hledání na internetu a v databázi legionářů a padlých v první i druhé světové válce.

Zvonimir Bernot se narodil 16. prosince 1879 v Lublani v dnešním Slovinsku. Jeho otec Primož Bernot byl bednářem v Lublani. Vystudoval obecnou školu a c.k. státní vyšší gymnázium v Lublani (později ve městě Kraň). Po dokončení gymnázia sloužil rok jako dobrovolník u 88. pěšího pluku v Praze. Od roku 1902 začal své studium na Karlo-Ferdinandově univerzitě. Studoval latinu a řečtinu jako předměty hlavní a češtinu a němčinu jako vedlejší. Ve svém životopise prohlašuje, že se zabýval kromě slovinštiny, češtiny a němčiny také polštinou, ruštinou a jihoslovanským nářečím. K první části státní zkoušky se přihlásil v říjnu 1905. Bernot nikdy k druhé části státní zkoušky neprošel. Jeho osobní spis obsahuje neustálé žádosti o prodloužení lhůty k vypracování domácích prací. Jako důvod většinou uvádí, že nemohl práce vypracovat, nebo že čas mu nestačil. Nakonec se vymlouvá na nemoc „zaviněnou přetížením a nedostatkem stravy a vzduchu“. Poslední takováto žádost je datovaná 13. března 1908. Následná odpověď od c.k. ministerstva ve Vídni stanovuje prodloužení lhůty na termín 14.6.1908. V příštím dokumentu Bernot oznamuje, že odstupuje od zkoušky pro kandidáty učitelství na gymnáziích a reálkách. Tento dokument je datován 4. června 1908 a důvodem k odstoupení je bezpochyby je neodevzdání domácích prací. Poslední

---

⁷² Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (3. díl) s. 488. ISBN 80-242-0288-3.

lhůta, která mu byla pro domácí práce stanovena, byla do 14. června 1908, avšak ani tu nesplnil. Bernot se proto podle dostupných informací nikdy nedostal do další části státní zkoušky, natož aby se stal učitelem. Dále se věnoval studiím v Berlíně.⁷³

Čirou náhodou jsem na Zvonimira Bernota narazil na slovinské wikipedii. Ačkoliv wikipedie je zdroj pochybný, pro zajímavost jsem si z ní dovolil pár informací převzít. Po svých studiích se měl Bernot stát významným sociálně demokratickým politikem a novinářem v Jugoslávii. Z politiky měl odejít po nastolení diktatury. Byl údajně strýcem známější Vidy Tomšič, rozené Bernot, která se prosadila taktéž v politice. Zvonimir měl zemřít 20. září 1955 v Lublani.⁷⁴

Vladimír Daněk se narodil 23. dubna 1884 ve Žlutavě na Moravě. Otec Antonín Daněk byl nadučitel, později řídící učitel. Vladimír Daněk studoval na gymnáziu v Kroměříži. Vyznáním byl katolík. Na univerzitě v Praze studoval latinu a řečtinu jako předměty hlavní a češtinu jako vedlejší. Ani Vladimír Daněk nikdy své domácí práce neodevzdal, a proto se nemohl stát učitelem. Přesto již v době studia pracoval jako suplující učitel při českém gymnáziu v Kyjově a ve Vyškově.⁷⁵

František Janoušek se narodil 17. ledna 1883 v Horních Kralovicích u Plzně (dnes pouze Kralovice). Jeho otec pravděpodobně brzy zemřel, Janoušek uvádí jen svého poručníka, učitele Václava Bretšnajdra. Vysokoškolské studium začal na Vysoké škole technické v Praze v oboru stavební inženýrství. Na Karlo-Ferdinandově univerzitě studoval pouze dva semestry matematiku a deskriptivní geometrii jako mimořádný posluchač. Janoušek neodevzdal domácí práce a neuspěl tak v první části státní zkoušky.⁷⁶

Jan Mackovík se narodil 22. prosince 1883 ve Služovicích na Moravě. Gymnázium studoval v Přerově a v Uherském Hradišti. Jeho otec František Mackovík pracoval jako nadučitel. Kariérní postup Františka Mackovíka byl rychlý, během pár let se stal řídícím učitelem a nakonec správcem školy. Jan studoval dva semestry na právnické fakultě v Praze. Poté přešel na filozofickou fakultu, kde se věnoval přírodopisu jako předmětu hlavnímu a matematice a

---

⁷³ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 13, inventární číslo 51.

⁷⁴ Zvonimir Bernot. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: https://sl.wikipedia.org/wiki/Zvonimir_Bernot

⁷⁵ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 36, inventární číslo 1523.

⁷⁶ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 97, inventární číslo 4138.

fyzice jako vedlejším. Jeho první pokus o domácí práce skončil neúspěchem. Požádal však o nová témata, která obdržel v listopadu 1908 a po dvou žádostech o prodloužení je nakonec v únoru 1910 úspěšně odevzdal. Státní zkoušku z vedlejších předmětů složil úspěšně v květnu 1911. Zkoušku z přírodopisu několikrát odložil a nakonec v ní neuspěl. Zažádal si proto o možnost opakování, které mu bylo vyhověno 10. dubna 1914 s platností v zimním semestru 1914/1915.⁷⁷ Bohužel jeho snahy přerušila válka. Podle databáze padlých v 1. světové válce Vojenského ústředního archivu narukoval k 3. pěšímu pluku rakousko-uherské armády. Stal se nezvěstným 9. června 1916 u města Porchov v Rusku.⁷⁸

Josef Melichar se narodil 16. srpna 1883 v Praze. Vystudoval gymnázium v Chrudimi. Jeho otec František byl učitel ve výslužbě, avšak v době kandidátových studií zemřel. Poručíkem se stal E. Ruliček, speditér v Chrudimi. Melichar studoval latinu a řečtinu jako předměty hlavní a češtinu jako vedlejší. Byl poněkud odstrašující případ, celkem pětkrát mu byly vydány úkoly pro domácí práce a ani jednou je neodevzdal. Jako důvody uvádí nervovou chorobu veškerého svalstva, oční chorobu, nedostatek pramenů v domovské knihovně, nepřístupnost knihovny, nával v knihovně, finanční nouzi, válku, různé nehody, starost o nemocnou matku.⁷⁹

Ferdinand Vilém Němec se narodil 27. května 1880 v Kostelní Radouni u Jindřichova Hradce. Právě v Jindřichově Hradci vystudoval gymnázium. Poté zamířil do Prahy na práva, kde zůstal dva semestry. Na filozofické fakultě studoval dějepis a geografii jako předměty hlavní. Navštěvoval přednášky Masaryka, Golla, Pekaře. Ačkoliv byl jeho otec řídící učitel, Němec své domácí práce nikdy neodevzdal. V průběhu studia byl činný jako suplující učitel na českém gymnáziu v Českých Budějovicích a v Kyjově.⁸⁰

Rudolf Potměšil se narodil buď 28. března 1876 nebo 29. března 1876 v Brně (dokumenty uvádějí rozdílné datum). Jeho otec Edvard Potměšil se živil jako soukromník v Brně. Rudolf vystudoval reálnou školu v Pardubicích a poté se vydal na studia na Vysokou školu technickou v Praze, kterou vystudoval s titulem Ing. V letech 1897-1899 konal vojenskou službu jako dobrovolník u 8. sborového dělostřeleckého pluku v Praze. Podrobil se zkoušce

---

⁷⁷ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 160, inventární číslo 6805.

⁷⁸ Záznam vojáka: Mackovík Jan. Vojenský ústřední archiv [online]. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/14896286>

⁷⁹ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 174, inventární číslo 7352.

⁸⁰ Tamtéž, karton 187, inventární číslo 7932.

důstojnické, byl jmenován do poddůstojnické hodnosti Kadett-Feuerwerker (kadet-střelmistr).⁸¹ V říjnu 1900 se zapsal jako mimořádný posluchač FF.⁸²

Potměšil studoval chemii jako předmět hlavní a fyziku a zeměpis jako vedlejší. Své domácí práce znamenitě splnil, avšak kvůli chorobě se další části zkoušky neúčastnil. Lékař mu měl diagnostikovat zánět hlavního nervu v pravé noze. Omluvil se i z dalšího termínu z důvodu otcovy duševní choroby. Ten samý důvod udává i jako omluvu z následující zkoušky. Platnost domácích prací tímto skončila a Potměšil musel vypracovat nové. Ty v pořádku odevzdal a přihlásil se znovu k další fázi státních zkoušek. V následujících zkouškách obstál u klausur, ale z ústní zkoušky se ze zdravotních důvodů omluvil. Musel tedy podstoupit celou druhou část státní zkoušky znovu. Jelikož ale znovu onemocněl, odstoupil i od dalších dvou státních zkoušek. Situace se opakovala a Potměšil musel znovu vypracovat domácí práce. I na potřetí u nich obstál a proboujel se do druhého kola. V nich složil klausury, ale znovu onemocněl a z ústní zkoušky odstoupil. Tato situace se ještě dvakrát opakovala. Potměšil vypracoval domácí práce i počtvrté a znovu uspěl. Nakonec však neuspěl u klausurní práce z fyziky a tím v prosinci 1913 pravděpodobně skončilo i jeho studium.

Emanuel Škorpil se narodil 15. února 1886 v Litomyšli. Jeho otec Emanuel Škorpil starší byl klempíř v Litomyšli. Emanuel vychodil gymnázium v Litomyšli a zamířil na filozofickou fakultu v Praze studovat latinu a češtinu jako předměty hlavní a řečtinu jako vedlejší. Dle osobního spisu neodevzdal domácí práce a tím nesplnil požadavky.⁸³ Podle databáze legionářů narukoval v první světové válce k 30. zeměbraneckému pěšímu pluku v rakousko-uherské armádě. Byl zajat 7. června 1916 v Kolci. V Oděse vstoupil 14. května 1918 do Čs. legie v Rusku v hodnosti svobodník. Později se dostal do hodnosti desátník. Jeho konec v legiích je datován k 19. říjnu 1920, a proto soudím, že byl transportován jedním z posledních plavidel a poté demobilizován. Po válce se i přes neúspěch u zkušební komise stal učitelem. Byl sice absolvent filozofické fakulty, na které strávil osm semestrů, ale vysvědčení učitelské způsobilosti podle dostupných informací neměl. Vyučoval na Moravě ve

---

⁸¹ Rakousko-uherská armáda: Hodnosti a hodnostní označení rakousko-uherské armády [online]. In: [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rakousko-uhersk%C3%A1_arm%C3%A1da

⁸² Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 219, inventární číslo 9280.

⁸³ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 269, inventární číslo 11461.

Vysokém Mýtě. Mimo pedagogickou činnost psal průvodce Litomyšlí a Vysokým Mýtem a publikoval další knihy s regionální tematikou.⁸⁴ Zemřel 1. února 1953 ve Vysokém Mýtě.⁸⁵

Martin Špatina se narodil 8. listopadu 1879 v Pačlavicích na Moravě. Byl synem rolníka Františka Špatiny. Gymnaziální vzdělání vykonal v Kroměříži, vysokoškolské započal v Olomouci na Bohoslovecké fakultě, kde strávil dva semestry. Na Karlo-Ferdinandově univerzitě studoval přírodopis jako předmět hlavní a matematiku a fyziku jako předměty vedlejší. Domácí práce mu byly zadány 14. března z matematiky a botaniky s datem odevzdání 14. září 1904. Špatina požádal však o prodloužení lhůty, ta mu byla prodloužena do 14. ledna 1905. V ten samý den je také odevzdal. Jejich obsah byl schválen s prospěchem chvalitebným a dostatečným, čímž splnil první část státní zkoušky. Ke klausurám a ústním zkouškám se přihlásil 9. května 1906, ale pouze k jeho vedlejším předmětům (matematika a fyzika). Klausurní práci v tom samém měsíci úspěšně složil, avšak ústní zkoušku ne. Najdeme o tom i zmínku ve výroční zprávě za rok 1905/6, kde byl Špatina reprobován. Znovu to zkusil v následujícím semestru, tentokrát úspěšně. 10. května 1907 se přihlásil ke státní zkoušce ze svého hlavního předmětu přírodopisu, kterou nesložil. Přihlášku k další sice poslal, ale nakonec se ze zdravotních důvodů omluvil. Přihlášení k dalšímu termínu již proběhlo v pořádku, avšak komise ho ani tentokrát nenechala projít. Komisi vedl profesor Strouhal, který zároveň předsedal všem dosavadním státním zkouškám z fyziky, matematiky i přírodovědy, které Špatina konal. V protokolu o zkoušce ústní examinátor Velenovský uvádí „Pan kandidát mimo první otázku odpovídal velmi chatrně a jmenovitě nedovedl ani obyčejné rostliny určit.“ Špatinovi nezbylo nic jiného než zaslat žádost Ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni, aby mu povolili podruhé opakovat státní zkoušku z přírodovědy. Ve výkazu studijních výsledků je tato žádost povolena, avšak osobní spis Martina Špatiny zde končí a proto jsem došel k závěru, že se k třetímu pokusu nikdy nepřihlásil.⁸⁶

Karel Zelinka se narodil 11. října 1882 v Kojetíně na Moravě. Jeho otec Bohumil Zelinka pracoval jako obchodník v Kojetíně a později jako soukromý úředník. Karel docházel na gymnázia v Kroměříži, Olomouci a Valašském Meziříčí. Na pražské univerzitě se zabýval matematikou a fyzikou jako předměty hlavními. Otázky pro domácí práci mu byly zadány 26.

---

⁸⁴ ŠKORPIL, Emanuel. Litomyšl. Stručný průvodce městem s plánem města. Litomyšl: Nákladem knihkupectví J. R. Veselíka, 1941.

⁸⁵ Emanuel Škorpil. Osobnosti regionů [online]. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <https://www.osobnostiregionu.cz/osoby/929-emanuel-skorpil-1886-1953>

⁸⁶ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 251, inventární číslo 10702.

dubna 1907. Zelinka je v pořádku odevzdal 25. října 1907. K další fázi státní zkoušky se přihlásil v dubnu 1908. Splnil je ale jen částečně. V protokolu o zkoušce ústní se dozvíme, že splnil nároky jen pro nižší třídy. Zelinka si proto podal žádost o doplnění aprobace ke všem stupňům. Tuto rozšiřovací státní zkoušku ale nesložil. Raritou mezi osobními spisy je dokument od Zelinky adresovaný dvornímu radovi. V něm oznamuje, že v současné době není schopen v rozšiřovací zkoušce obstát a i kdyby v ní obstál, nenajde v budoucnu učitelské místo, protože všechna jsou obsazená. Z toho vyvozuje, že radši bude učit na škole měšťanské. K tomu mu však ještě chybí zkouška z češtiny jako jazyka vyučovacího, a proto žádá o přihlášení k termínu státní zkoušky z češtiny. Prakticky ten samý dokument ve stručné podobě zasílá i zkušební komisi v Praze. U následné zkoušky z češtiny obstál. Přiloženo je i poněkud proškrtané vysvědčení učitelské způsobilosti. Z jeho studií a záměrů tedy můžu soudit, že se později stal učitelem na nějaké měšťanské škole.⁸⁷

Ve druhém zvoleném období jsem při náhodném výběru postupoval stejně jako u prvního. Z kandidátů, kteří skládali předběžnou zkoušku filozoficko-pedagogickou v roce 1930, jsem vylosoval Vasilije Antalovskije, Rudolfa Balíkovou, Jiřinu Dunovskou, Miladu Heranovou, Tomáše Hofmanna, Josefa Kostohryze, Bedřicha Kunčického, Marii Randulovou, Vladimíra Svobodu a Františka Vacka.

Vasilij Antalovskij se narodil 6. srpna 1908 ve městě Rákošin na Podkarpatské Rusi. Hlásil se k řeckokatolickému vyznání. Vystudoval reálné gymnázium v Mukačevě a vydal se na studia učitelská jako jeho stejnojmenný otec, který již v učitelském úřadě pracoval. Jeden semestr strávil na přírodovědě v Praze. Na filozofické fakultě studoval ruštinu a dějepis jako obory hlavní a zeměpis jako vedlejší. Antalovskij se celkem sedmkrát hlásil k předběžné zkoušce filozoficko-pedagogické. Z prvních čtyř termínů se buď omluvil, nebo na ně nedorazil. Výsledek pátého pokusu zní „Celkový výsledek: nedostatečný. Kandidát vůbec neodpověděl ani slovem“ (předseda komise byl Otakar Kádner). Z šestého pokusu také odstoupil. Úspěch zaznamenal až při sedmém pokusu, kdy předběžnou zkoušku se známkou dostatečnou složil. Téhož roku se přihlásil ke státním zkouškám. Zde nastaly další problémy, především s klausurní prací. 25.3.1939 proto kandidát zažádal o prodloužení lhůty pro dokončení druhé části státní zkoušky. Odůvodnil to mobilisací, která proběhla na podzim 1938. Jeho žádosti bylo vyhověno. Antalovskij ale ke státním zkouškám v květnu 1939 nedorazil, prý kvůli

---

⁸⁷ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 319, inventární číslo 13698.

maďarským úřadům, které mu neposkytly včas cestovní pas na cestu. Doplnuje, že se zkoušce hodlá podrobit na podzim téhož roku, ale to již kvůli válce nestihl.⁸⁸

Rudolfa Balíková se narodila 22. září 1906 v Praze. Její otec Rudolf Balík podnikal jako soukromník. Rudolfa vystudovala České spolkové dívčí reformní reálné gymnázium v Praze a poté začala s vysokoškolskými studii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zde studovala češtinu a němčinu jako předměty hlavní. Předběžnou státní zkoušku složila v říjnu 1930 na první pokus. Domácí práce i klausury vypracovala bez problémů. Ty nastaly až u ústní zkoušky z jazyka československého, kterou nesložila. Na druhý pokus však nechybovala a zkoušky učitelské způsobilosti složila v roce 1934.⁸⁹

Jiřina Dunovská se narodila 2. února 1908 v Praze. Hlásila se k Českobratrské evangelické církvi. Její otec Karel Dunovský pracoval jako ministerský rada. V úřednické vládě Jana Syrového 22. září 1939 až do 4. října 1938 zastával post ministra pošt a telegrafů.⁹⁰ Jeho dcera absolvovala české městské dívčí reálné gymnázium v Praze a Karlovu Univerzitu, kde studovala angličtinu a filozofii jako hlavní a němčinu jako vedlejší předmět. Dunovská byla velice dobrá studentka. Hladce prošla všemi zkouškami s výsledky buď velmi dobrý nebo dobrý.⁹¹ Po válce napsala učebnici angličtiny.⁹²

Milada Heranová se narodila 20. listopadu 1906 v Žebráku. Její otec Václav Heran se živil jako kameník. Heranová vystudovala české státní reálné gymnázium v Praze. V Praze na univerzitě studovala kombinaci češtinu a francouzštinu jako předměty hlavní. Procházela celkem hladce až na ústní zkoušku z češtiny, u které neměla dostatečné znalosti z literatury. Druhý pokus byl o poznání lepší a Milada Heranová se aprobovala.⁹³

Tomáš Hofmann se narodil 19. ledna 1908 v Praze. Otec Václav Hofmann byl zaměstnán jako obchodní zástupce. Zkoušku zralosti složil na reálném gymnáziu ve Slaném. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy studoval češtinu a latinu jako předměty hlavní a řečtinu jako

---

⁸⁸ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 2, inventární číslo 75.

⁸⁹ Tamtéž, karton 5, inventární číslo 185.

⁹⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1936-1938). Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 663. ISBN 80-7277-119-1.

⁹¹ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 44, inventární číslo 1883.

⁹² DUNOVSKÁ, Jiřina. Učebnice anglického jazyka pro první třídu gymnasií. Praha: Státní nakladatelství, 1949.

⁹³ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 71, inventární číslo 3052.

vedlejší. Jako spousta ostatních měl problémy u ústní zkoušky z češtiny. Při prvním pokusu nepřesvědčil svými znalostmi v oblasti literatury. Na druhý pokus již literaturu zvládnul a aproboval se.⁹⁴

Josef Kostohryz se narodil 25. prosince 1907 v Křenovicích u Písku. Otec Antonín Kostohryz pracoval jako rolník v sousedních Bojenicích. Josef studoval reálnou školu v Praze v Ječné ulici. V Praze poté studoval na UK filozofii a češtinu jako obory hlavní a francouzštinu jako vedlejší. První dva semestry studoval mimořádně, od třetího byl zapsán jako řádný posluchač. Vedl si dobře až do ústní zkoušky z filozofie, kterou složil až na druhý pokus. V jeho osobním spise najdeme duplikát vysvědčení učitelské způsobilosti, což považují za raritu. Kostohryz figuroval ve třech odvodech do armády, ale u všech byl uznán neschopným.⁹⁵

Bedřich Kunčický se narodil 14. února 1908 v Petřvaldě na Moravě. Otec Antonín Kunčický byl bývalý horník, v době kandidátových studií penzista. Studoval na českém státním reálném gymnáziu v Orlové a poté na UK češtinu a filozofii jako předměty hlavní a francouzštinu jako vedlejší. Také on neuspěl až u ústních zkoušky a to z češtiny a filozofie. Druhým pokusem si však obě opravil a aproboval se.⁹⁶

Marie Randulová se narodila 17. února 1909 v Praze. Její otec Jan Randula byl povoláním vrchní celní tajemník. Marie dokončila českou státní reálku v Praze Vršovicích a jako mimořádná posluchačka následně studovala na přírodovědecké fakultě matematiku a fyziku jako obory hlavní. Měla problém s předběžnou zkouškou, kterou složila až na třetí pokus. Domácí práce a klauzury napsala v pořádku, avšak od ústní zkoušky z fyziky dvakrát odstoupila a potřetí jí nesložila. Čtvrtým pokusem fyziku pokořila, ale dva dny poté neuspěla u ústní zkoušky z češtiny jako jazyka vyučovacího. Její klauzura z matematiky skončila tragicky. Člen zkušební komise poznamenal „Slečna kandidátka nepoznala vůbec, o jakou úlohu se jedná. Odpovídala na zcela jinou otázku a přitom špatně.“ Klausuru i ústní zkoušku po osmi měsících nakonec úspěšně vykonala, ale čeština jí i nadále dělala problémy. I přesto nakonec se známkou dostatečnou na třetí pokus uspěla a aprobovala se.⁹⁷

---

⁹⁴ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 76, inventární číslo 3248.

⁹⁵ Tamtéž, karton 130, inventární číslo 5482.

⁹⁶ Tamtéž, karton 148, inventární číslo 6248.

⁹⁷ Tamtéž, karton 227, inventární číslo 9640.

Vladimír Svoboda se narodil 5. září 1908 v Rychnově nad Kněžnou. Byl bez vyznání. Jeho otec Rudolf Svoboda pracoval ve školství jako okresní školní inspektor. Vladimír absolvoval střední vzdělání na gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou a na gymnáziu v Rokycanech. Na Přírodovědecké fakultě UK se věnoval matematice a fyzice. Potíže měl až u ústních zkoušek z češtiny, matematiky i fyziky. Několikrát je opakoval a to včetně klausur, které musel napsat znovu. V lednu 1936 dokončil své studium ústními zkouškami a aproboval se.⁹⁸

František Vacka se narodil 30. března 1909 v Táboře, kde také vystudoval státní reálnou školu. Otec Jan Vacka se živil jako obchodník. František studoval dva semestry na Českém vysokém učení technickém. Na přírodovědecké fakultě byl posluchačem matematiky a deskriptivní geometrie. Vacka ve všech předmětech procházel se známkou dostatečnou. Jednou opakoval klausuru z deskriptivní geometrie a jednou ústní zkoušku z češtiny. Aproboval se v roce 1935.⁹⁹

2.2 Náboženské vyznání

Náboženské vyznání obyvatel českých zemí prošlo na počátku 20. století velkými výkyvy. Přináším proto vlastní porovnání náboženské struktury obyvatel na začátku 20. století a ve 30. letech 20. století s kandidáty pro učitelství na středních školách a řádnými studenty FF v zimních semestrech 1901-1902 a 1930-1931. Cílem je odpovědět na otázku, zda náboženské vyznání studentů procentuálně odpovídalo průměru v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Jelikož využití metody sondy je v oblasti statistiky pouze orientační, rozhodl jsem se svůj výzkum rozšířit. Věnoval jsem proto náboženství kandidátů bližší pozornost. Vybral jsem si období zimního semestru 1901-1902 a 1930-1931 a sepsal náboženské vyznání všech řádně zapsaných studentů z filozofické fakulty z katalogu posluchačů.¹⁰⁰ Je nutno upřesnit, že se tedy jedná nejen o kandidáty pro učitelství, ale i o studenty filozofické fakulty, kteří se nesnažili stát se učiteli.

---

⁹⁸ Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953. karton 259, inventární číslo 11061.

⁹⁹ Tamtéž, karton 292, inventární číslo 12486.

¹⁰⁰ Archiv Univerzity Karlovy. Katalogy posluchačů filozofické fakulty.

V první části se zaměřím na výsledky sčítání obyvatel v oblasti náboženství v letech 1900 a 1910 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a porovnám je s kandidáty na učitelství pro střední školy a řádnými studenty filozofické fakulty v zimním semestru 1901-1902.

České země v Rakousku-Uhersku na přelomu 19. a 20. století byly v rámci svého historického kontextu velkou anomálií, co se náboženství týče.¹⁰¹ Naprostá většina Čechů v Čechách 96,5 %, jak se dočteme v odborné literatuře, se hlásila ke katolické církvi.¹⁰² Mluvíme zde však o době, kdy již mají možnost přestoupit k protestantskému náboženství. Přesto se většina hlásila ke katolictví. O něco slabší katolické zastoupení bychom našli v Praze, kde se soustředila značná židovská menšina. Například v roce 1910 žilo v Praze 18 041 obyvatel židovského vyznání (je však nutno podotknout, že rakouské sčítání obyvatel nezahrnuje do obyvatel Prahy např. Smíchov, Žižkov, na rozdíl od některých současných zdrojů, které tak uvádějí počet obyvatel trojnásobně vyšší).¹⁰³ Evangelíků bychom zde napočítali pouze poskromnu.¹⁰⁴

Pokud se zaměříme na náboženskou skladbu obyvatel Čech, Moravy a Slezska, na počátku 20. století, získáme podklady pro porovnání se situací v meziválečném období, kterým se budeme později zabývat. Český statistický úřad uvádí, že rakouská sčítání z let 1890-1910 se vyznačují kvalitním a rozsáhlým zpracováním. Já se budu zabývat sčítáními z let 1900 a 1910. Metody v tomto procesu využívané, byly převzaty nástupnickými státy v následujících letech.¹⁰⁵

Právě Český statistický úřad mě navedl na publikaci „Statistická příručka království Českého“ z roku 1909, která veřejnosti prezentuje statistické poznatky ze sčítání lidu z roku 1900.¹⁰⁶ Příručka se samozřejmě zabývá obyvatelstvem a náboženskou situací v Čechách a dokonce

---

¹⁰¹ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 315. ISBN 80-7277-195-7.

¹⁰² Tamtéž, s. 315.

¹⁰³ RŮŽKOVÁ, Jiřina. aj. Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Praha: Český statistický úřad, 2006. s. 60-66. ISBN SBN 80-250-1277-8.

¹⁰⁴ Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Österreichische Nationalbibliothek, s. 59. [online]. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ost&datum=0001&page=61&size=45>

¹⁰⁵ Historie sčítání lidu na území České republiky I. Český statistický úřad [online]. 07.02.2018 [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i_?fbclid=IwAR1Y7sOCvKS37cdTZdWu3PH3qt_sNNXb5T_0kRkBtIUS9EBksobIOPwvvM

¹⁰⁶ Statistická příručka království Českého. Moravská zemská knihovna[online]. Zemská statistická kancelář království Českého, 1909 [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:4094dc70-baea-11e6-83d2-005056827e52?page=uuid:36facbf0-de73-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

uvádí hodnoty ze všech českých politických okresů.¹⁰⁷ Díky tomu je tak patrná značná diverzita v různých oblastech země, která ale není nic překvapivého, protože souvisí i s národnostním složením. Podstatné ale pro mě je procento katolíků, které k roku 1900 činí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 95 % dle oficiální rakouské statistiky sčítání lidu.¹⁰⁸

Jak již jsem uvedl, další významný zdroj je poslední sčítání v době Rakouska-Uherska z roku 1910. I zde budu vycházet z příručky a to ze „Statistické příručky republiky Československé I.“, vydané v roce 1920.¹⁰⁹

Z odborné literatury se dočteme, že 96,5 % obyvatel u nás se při sčítání v roce 1910 přihlásilo k Římskokatolické církvi.¹¹⁰ Pokud však budu brát v potaz čísla, která uvádí zmíněná příručka (Úhrn obyvatel Čech, Moravy a Slezska činí 10 148 768 osob, z toho se 9 616 769 hlásilo k Římskokatolické církvi), která jsem si ověřil v samotných výsledcích sčítání obyvatel v digitalizovaném souboru Rakouské státní knihovny, dojdou lehkým matematickým výpočtem k číslu 94,76 %.¹¹¹ Došel jsem tedy k číslu, které se liší o 1,74 %, což činí 176 tisíc osob! Číslo 96,5 % obyvatel, jak uvádí Mišovič, ale není úplně mylné. Jedná se totiž o procento národnostních Čechů, kteří se v Čechách hlásili k římskokatolické konfesi, nikoliv však procento obyvatel u nás, jak předpokládá Mišovič.¹¹² Pokud se totiž bavíme o obyvatelích u nás, tedy v Čechách, patří sem i německá a další menšiny. Mezi německým obyvatelstvem dosahovala římskokatolická konfese k roku 1910 menšího procenta.¹¹³ Celkové náboženské vyznání pro Čechy, Moravu a Slezsko v roce 1910 nalezneme v tabulce číslo 3.

---

¹⁰⁷ Statistická příručka království Českého. Moravská zemská knihovna[online]. Zemská statistická kancelář království Českého, 1909, s. 16-23. [cit. 2019-07-02] Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:4094dc70-baea-11e6-83d2-005056827e52?page=uuid:36facbf0-de73-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

¹⁰⁸ Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. Österreichische Nationalbibliothek, s. 41. [online]. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ors&datum=0063&page=43&size=39>

¹⁰⁹ Statistická příručka republiky Československé I. Moravská zemská knihovna [online]. Zemská statistická kancelář království Českého, 1920 [cit. 2019-07-02]. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c668ec80-4606-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:a66f9c00-813c-11e3-8cd6-005056825209>

¹¹⁰ MIŠOVIČ, Ján. Víra v dějinách zemí Koruny české. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. s. 76. ISBN 80-85850-99-0.

¹¹¹ Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Österreichische Nationalbibliothek, s. 37-55. [online]. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ost&datum=0001&page=39&size=45>

¹¹² Statistický přehled republiky Československé: Náboženské vyznání. Moravská zemská knihovna [online]. nákladem vlastním, 1930. s. 10. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0e261710-21fc-11e4-8f64-005056827e52?page=uuid:e42ad610-3788-11e4-8c14-5ef3fc9bb22f>

¹¹³ Tamtéž, s. 10.

Sčítání obyvatel z roku 1900 a 1910 nám ukazuje pouze nepatrnou a z našeho hlediska nepodstatnou změnu v oblasti víry. Pro další porovnávání se budu proto zabývat především daty z roku 1910 z tabulky číslo 3 a to z toho důvodu, že se jedná o poslední sčítání lidu v Rakousku-Uhersku a nejvíce se přibližuje historickému spádu událostí v následujících letech. Budu tak mít možnost lépe poukázat na následnou změnu, která se udála do dalšího sčítání obyvatel v roce 1921.

Nyní však přejdu k výsledkům historické sondy z let 1900-1905. Z tabulky číslo 1 máme naprosto jasné závěry. Deset z deseti kandidátů se hlásilo ke katolictví. Může vyvstat otázka, ke kterému katolickému vyznání, přece jenom zde je římskokatolické, řeckokatolické i starokatolické. Má odpověď zní římskokatolické a to jsem se rozhodl blíže doložit. Jak již jsem uvedl, v rámci statistiky nám historická sonda neumožňuje efektivně prozkoumat dostatečné množství kandidátů a její výsledky jsou pouze informativní.

Věnoval jsem proto náboženství kandidátů větší pozornost a rozhodl se vytvořit komplexnější statistiku. Vybral jsem si období zimního semestru 1901-1902 a sepsal náboženské vyznání všech řádně zapsaných studentů z filozofické fakulty z katalogu posluchačů (pouze řádní studenti, nikoliv mimořádní).¹¹⁴ Zde je nutno znovu upřesnit, že se tedy jedná nejen o kandidáty pro učitelství, ale i studenty FF, kteří neskládali zkoušky učitelské způsobilosti. V zimním semestru 1901-1902 studovalo na FF řádně 694 studentů. Viz tabulka číslo 4 v textové příloze.

Na první pohled mohou být data z tabulky matoucí, protože z předešlého průzkumu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku víme, že se k Římskokatolické církvi hlásilo v roce 1900 95 % všech obyvatel a v roce 1910 94,76 % obyvatel. V tabulce ale máme pouze 30,69 % studentů, kteří se hlásili k Římskokatolické církvi. Vysvětlení je jednoduché, většina studentů dle mého názoru nepovažovala za nutné přímo specifikovat svojí víru, protože jim to přišlo jasné a srozumitelné, že pod označením „katolické“ bude chápána příslušnost k Římu. Musíme tedy sečíst obě kolonky, z čehož nám vzejde 91,93 %. To již daleko lépe odpovídá situaci. Máme zde tedy rozdíl tří procent, které v tomto případě nejsou nijak zásadní. Rozdíl u evangelíků dělá 1,33 %. Důvodem, proč na FF české Karlo-Ferdinandově univerzitě studovalo méně evangelíků, tkví dle mého názoru v německé menšině, která měla vyšší procento evangelíků a která studovala převážně na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě.

---

¹¹⁴ Archiv Univerzity Karlovy. Katalogy posluchačů filozofické fakulty, ZS 1901/2.

Co se ostatních náboženství týče, nepozorujeme zásadní rozdíl, který by mohl něco naznačit.

Kolanka nespécifikováno platí pro studenty, kteří své náboženství neuvedli. Neuvedli ani, že by byli bez vyznání, což neudělal mimochodem jediný student. Avšak můžeme si domyslet, že do této kategorie mohou spadat právě studenti, kteří byli bez konfese. Také ale jednoduše mohl student v katalogu posluchačů tuto otázku vynechat, ať už úmyslně nebo neúmyslně.

Z těchto srovnání jasně vyplývá, že náboženství studentů FF v zimním semestru 1901-1902 poměrně odpovídá celkovému průměru v Čechách, na Moravě a ve Slezsku z let 1900 a 1910. Potvrzuje to skutečnost, že se pohybujeme v době, kdy konfese nehraje takovou roli, jak tomu bylo dříve a i s odlišnou konfesí se mohl student bez problémů v akademickém světě Filozofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity prosadit.

V druhé části se podívám na výsledky sčítání obyvatel v oblasti náboženství v letech 1921 a 1930 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a porovnáám je s kandidáty na učitelství pro střední školy a řádnými studenty filozofické fakulty v zimním semestru 1930-1931. Situace se začíná měnit v průběhu první světové války, kdy u nás působili Lev hrabě Skrbenský z Hříště a Pavel Huyn. Tito vysocí katoličtí představitelé byli natolik spjatí s Habsburským mocnářstvím, že se stali v pozdější době nepřijatelní.¹¹⁵ V roce 1918 byla obnovena Jednota katolického duchovenstva v Československu, která se snažila přijmout množství reforem a zachovat si tak přízeň státu a jeho obyvatel. Dochází však k rozkolu s papežským stolcem a především v Jednotě samotné. To vyvrcholilo 8. ledna 1920, kdy se část členů odtrhla a založila novou církev Československou.¹¹⁶ Vznikla tu tedy nová církev, která nemá snadnou situaci. Důležité je zmínit, že i přes svůj název nebyla oficiální národní církví, ale usilovala o přízeň lidí, kteří spojovali své hodnoty s nově vzniklým státem.¹¹⁷

Podívejme se nyní na výsledky ze sčítání lidu 1921. Zde je potřeba vzít v potaz i národnostní složení republiky. Zdeněk Kárník uvádí, že poměr českých katolíků v Čechách se snížil na 70,9 %.¹¹⁸ Pokud bychom se ale zabývali všemi obyvateli Čech, dojdeme k číslu, které uvádí i

---

¹¹⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 315. ISBN 80-7277-195-7.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 317.

¹¹⁷ MIŠOVIČ, Ján. Víra v dějinách zemí Koruny české. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. s. 78-79. ISBN 80-85850-99-0.

¹¹⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 318. ISBN 80-7277-195-7.

Mišovič 78,2 %.¹¹⁹ Důvodem je německá menšina, která je na rozdíl od předešlých let katoličtější než Češi. Nejvýstižněji to popisuje právě publikace „Statistický přehled republiky Československé“, která uvádí, že v letech 1920 až 1921 došlo k velkým konfesním změnám, avšak ty se omezily jen na československou populaci.¹²⁰

Poslední sčítání lidu, kterým se budu zabývat, je z roku 1930. V tabulce číslo 5 nalezneme detailně soupis nejdůležitějších náboženství.¹²¹ Rozhodl jsem se k porovnávání použít výsledky z celé Československé republiky, nejen z Čech, Moravy a Slezska, protože možnost studovat na Karlově Univerzitě se široce rozšířila a zjednodušila i pro obyvatele Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Výsledky tohoto sčítání je třeba upřesnit. Mezi evangelické patří Českobratrská církev evangelická, Německá evangelická církev a evangelické církve augšpurského vyznání na Slovensku, Slezsku a v Podkarpatské Rusi a několik dalších.¹²² Ve výsledcích vidíme pokračující procentuální úpadek katolické církve. To ale neplatí o absolutních číslech (v roce 1921 evidujeme 10 384 833 katolíků¹²³ a v roce 1930 dokonce 10 831 696 katolíků¹²⁴). To znamená, že ostatní církve vykazují vyšší přírůstek věřících jak v procentech, tak v absolutních číslech a to prakticky ve všech zastoupených náboženstvích.¹²⁵

Podívejme se nyní na výsledek sondy z roku 1930 v tabulce číslo 2. Z deseti uchazečů uvádí sedm římskokatolickou konfesi (když připočtu i kandidáta, který se označil pouze za

---

¹¹⁹ MIŠOVIČ, Ján. Víra v dějinách zemí Koruny české. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. s. 78. ISBN 80-85850-99-0.

¹²⁰ Statistický přehled republiky Československé: Náboženské vyznání. Moravská zemská knihovna [online]. nákladem vlastním, 1930. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0e261710-21fc-11e4-8f64-005056827e52?page=uuid:e42ad610-3788-11e4-8c14-5ef3fc9bb22f>

¹²¹ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 51-55. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

¹²² Tamtéž, s. 51.

¹²³ Statistický přehled republiky Československé. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický v Praze, 1930. s. 10. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0e261710-21fc-11e4-8f64-005056827e52?page=uuid:e38435d0-3788-11e4-8c14-5ef3fc9bb22f>

¹²⁴ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 51. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

¹²⁵ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 51. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

katolíka), jeden řeckokatolické, jeden evangelické a jeden bez vyznání. Dokonce i tato sonda, která se omezuje na deset kandidátů, poukazuje na náboženskou rozdílnost.

Velkou změnu spolehlivě dokládá náboženské vyznání řádných studentů FF v zimním semestru 1930-1931. Výsledky jsou zmapovány v tabulce číslo 6. Pokud znovu sloučím studenty římskokatolického vyznání a katolíky, vyjde mi 61,38 %. V porovnání s průměrem první republiky ve všech zemích, který činí 73,54 % obyvatel, máme o 12,16 % nižší číslo, což už je opravdu rozdíl. Dokonce i v samotných Čechách se pohybovalo zastoupení římskokatolické církve ve třicátých letech okolo 74 %.¹²⁶

Abych dokázal tuto skutečnost vysvětlit, musíme se první podívat na poměr v Praze, kde fakulta sídlila. V Praze bylo při sčítání lidu 1930 zaznamenáno pouze 60 % obyvatel římskokatolické konfese (samotné číslo vypadá jako neskutečný skok, ale podobný výsledek se objevil už při sčítání obyvatel v roce 1921 a tudíž se nejedná o žádnou změnu).¹²⁷

Obyvatelé obcí s více než 10 000 obyvateli vykazují obecně nižší římskokatolickou konfesi (66,67 %) než obyvatelé v ostatních obcích (75,54 %).¹²⁸ Můžeme tedy předpokládat jistý vliv měst a kandidátů, kteří z nich pocházejí. Konkrétně z mé sondy v letech 1930-1939 pocházejí pět studentů z deseti z obcí s více než 10 000 obyvateli.

Zastoupení také značně ovlivňují cizinci z východu, kteří se hlásili ve velké míře k pravoslavi a řeckokatolické konfesi.¹²⁹ Velmi překvapivý však pro mě zůstává fakt, že na FF studovalo 226 studentů bez vyznání, tedy 16,81 %. V roce 1930 bylo v celé republice pouze 5,8 % obyvatel bez vyznání. V Čechách je to samozřejmě vyšší číslo, konkrétně 10,25 %.¹³⁰

V poslední části této kapitoly porovnám výsledky náboženských poměrů na FF v zimním semestru 1901-2 a 1930-1931. Na první pohled dochází k velkým změnám, které můžeme hledat v politických, sociálních i hospodářských důsledcích v době pádu Rakouska-Uherska a

---

¹²⁶ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 51. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

¹²⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 324. ISBN 80-7277-195-7.

¹²⁸ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 53. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

¹²⁹ Tamtéž, s. 51.

¹³⁰ Tamtéž, s. 51.

nástupu Československé republiky. Dochází k obrovskému procentuálnímu úbytku římskokatolické konfese a naopak velkému přírůstku mezi evangelíky, židy a osob bez vyznání. Nesmím opomenout ani nově vzniklou Církev československou, která získávala mnohé přívržence.

Důvody těchto rozsáhlých změn jsou na první pohled patrné. V první řadě velký zlom znamenala první světová válka a rozpad Rakouska-Uherska. Některé římskokatolické elity v Čechách byly spjaty s Habsburky. Nejen to zapříčinilo odklon od Říma a vyústilo v založení nové církve v roce 1920, Církve československé. Československá církev přesto nebyla z hlediska nárůstu v meziválečném období nejúspěšnější. Tou bylo bezvěrectví, jak nám dokládá jeho velký přírůstek dle výsledků ze sčítání obyvatel z roku 1930 (viz tabulka číslo 5). Je nutno také zmínit, že celou dobu se zde pouze bavíme o průměrné zastoupení, ať už je to v Čechách nebo v celé republice. Situace ale byla značně odlišná v jednotlivých městech a politických okresech.¹³¹ Jistý vliv mělo nepochybně i sloučení evangelických církví, tedy augšpurské i helvétské do Českobratrské církve evangelické.¹³² Tato nová evangelická církev sice nehrála takovou roli, jakou by asi chtěla, ale přesto mírně získala na popularitě.

Všechny tyto skutečnosti znamenaly, že Římskokatolická církev postupně ztrácela na vlivu. Vztahy s papežským stolcem byly hlavně ve 20. letech velice problematické.¹³³ Římskokatolická církev však na tyto skutečnosti nezanevřela a snažila se o konsolidaci. Stále představovala nejpočetněji zastoupenou církev u nás. V politické sféře byla reprezentována Československou stranou lidovou v čele s Msgr. Janem Šrámkem. Společně s dalšími stranami vytvořila takzvanou Pětku.¹³⁴

---

¹³¹ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 82-108. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

¹³² KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 318-319. ISBN 80-7277-195-7.

¹³³ MIŠOVIČ, Ján. Víra v dějinách zemí Koruny české. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. s. 82. ISBN 80-85850-99-0.

¹³⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 139-142. ISBN 80-7277-195-7.

2.3 Poměr mužů a žen

První ženy začaly studovat na Karlo-Ferdinandově univerzitě na přelomu 19. a 20. století. Výrazně se do akademického světa zapojily až ve studijním roce 1904/05¹³⁵. To vysvětluje, proč ve výsledcích sondy v tabulce číslo 1 nenajdeme žádnou studentku. První nařízení, které se vysloveně zabývá kandidátkami pro učitelství, je až z roku 1911.¹³⁶ Ze 4017 všech zapsaných studentů v roce 1904/05 bylo 171 žen.¹³⁷ Procentuálně poměr žen vychází na 4,3 %. S nárůstem celkového počtu studentů stoupal i počet studentek na univerzitě. V roce 1913/14 navštěvovalo univerzitu celkem 4740 posluchačů, z čehož bylo 444 posluchaček.¹³⁸ V posledním předválečném roce bylo na české univerzitě nejvíce studentů ve své historii. To samé platí i o studentkách, které tvořily již 9,4 % všech studujících. Vidíme velký nárůst ze 4,3 % v roce 1904/05 na 9,4 % v roce 1913/14. Důvodem pětiprocentního navýšení byla postupná emancipace žen ve společnosti.

Poměr mužů a žen se naprosto zvrátil během první světové války. Tento jev je logický, muži museli na frontu a ženy zastávaly jejich pozice doma. V prvním válečném roce 1914/15 klesl celkový počet studentů na 3073, z toho bylo 459 studentek.¹³⁹ Poměr žen na univerzitě dosáhl na 17,6 %. V posledním roce války 1917/18 klesl počet posluchačů na univerzitě na 2246. Tento propad je srovnatelný s počtem studentů z roku 1887/88. Z 2246 posluchačů bylo 624 ženského pohlaví, což dělá 27,8 %. V časovém rozmezí třinácti let se množství žen na pražské vysoké škole nesmírně zvýšilo.

Po první světové válce se v roce 1918/19 úhrn studentů zvedl na 5852 a překonal tak předválečné léta.¹⁴⁰ Zájem o studium na Karlově Univerzitě byl enormní a to i mezi ženami, kterých zde bylo 1050. Podíl žen s návratem mužů na akademickou půdu klesl na 18 %. Pokud se však podíváme jen na filozofickou fakultu, byl zde poměr žen daleko vyšší. Celkem na FF docházelo 1526 posluchačů, z čehož bylo 581 žen (38,1 %).

---

¹³⁵ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 355. ISBN 80-7184-320-2.

¹³⁶ Nařízení ministra věcí duchovních a vyučování ze dne 15. června 1911. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. června 1911 [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1911&page=461&size=45>

¹³⁷ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 355. ISBN 80-7184-320-2.

¹³⁸ Tamtéž, s. 355.

¹³⁹ Tamtéž, s. 355.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 355

V meziválečném období tvořily ženy na univerzitě menšinu v rozmezí 10-40 %. Výjimku tvořila filozofická fakulta. Jako na jediné fakultě na celé univerzitě přesáhl počet žen počet mužů v roce 1927/8. Početní nadvláda žen na FF se s výjimkou z let 1932/33 a 1933/34 udržela po celou dobu první republiky i druhé republiky.¹⁴¹

2.4 Národnost

Národnostní složení české univerzity prošlo od období jejího založení 1882 do roku 1939 velkými změnami. V jejích počátcích byli studenti z naprosté většiny (98 %) české národnosti.¹⁴² Tomu orientačně odpovídají i výsledky mé sondy z let 1900-1905. Z deseti kandidátů byl pouze jeden cizinec. Situace se začala vyvíjet až na konci první dekády 20. století. V akademickém roce 1909/10 stoupl počet cizinců na 5,4 %. V následujících letech však podíl cizinců na univerzitě začal klesat. V posledním roce války 1917/18 klesl až na 1,7 %.¹⁴³

Enormní poválečný zájem o studium panoval mezi všemi možnými uchazeči včetně cizinců. Mezi cizince v období první republiky řadím všechny kromě Čechů a Slováků. Tudíž i obyvatele Podkarpatské Rusi, kteří politicky byli součástí republiky. Důvodem je fakt, že je nemám jak rozlišit od Rusů, Ukrajinců a Rusínů, kteří pocházeli odjinud.

Hned v roce 1918/19 se s nárůstem všech studentů navýšil i počet cizinců na 6 %.

V akademickém roce 1920/21 bylo z 8951 studentů 1296 cizinců. To je dokonce 14,5 %.

Objevují se zde národnosti ruská (taktéž ukrajinská a rusínská), německá, maďarská, polská, rumunská, židovská, srbská (chorvatská, slovinská), bulharská a další. Při sčítání lidu z roku 1920 však jinou než československou národnost nahlásilo 35 % všech obyvatel.¹⁴⁴ Je třeba ale odečíst německou menšinu (3,1 mil.), která studovala na Německé univerzitě v Praze. Když propočítáme poměry bez německé menšiny, vyjde nám, že obyvatelé republiky byli z 85,5 %

---

¹⁴¹ BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. s. 598-602. ISBN 80-7184-539-6.

¹⁴² HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 361. ISBN 80-7184-320-2.

¹⁴³ Tamtéž, s. 356.

¹⁴⁴ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 46. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

československé národnosti. To znamená, že 14,5 % byli cizinci a tím pádem jsme došli k naprosto stejnému zastoupení jak na univerzitě, tak v republice, pokud vyřadíme německou menšinu.

V akademickém roce 1930/1931 bylo na univerzitě 7655 studentů a z toho 17 % (1296) cizinců. Při sčítání obyvatel z roku 1930 tvořili cizinci v republice 33,1 % z celé populace. Pokud odečteme německou menšinu, tvořila národnost československá 86,1 % obyvatel.¹⁴⁵ Zbývajících 13,9 % tvořili cizinci na našem území. Tento výsledek je o 3,1 % nižší než zjištěný výsledek u studentů Univerzity Karlovy. Má sonda v tomto případě zaznamenala pouze jediného cizince. Na začátku třicátých let můžeme konstatovat příliv rozličných národností na univerzitu a tím potvrdit prestiž, kterou měla i mimo náš stát. Je nutno podotknout, že cizinci přicházeli výhradně z východu, protože tam kvalitní univerzity chyběly.

2.5 Místo narození a sociální původ

Místo narození je naštěstí v katalozích i osobních spisech snadno zjistitelný údaj. I v publikacích „Dějiny Univerzity Karlovy“ je místo narození zkoumáno. V zimním semestru 1900/01 byly zjištěny následující informace. 78,8 % studentů pocházelo z Čech, 18 % z Moravy, 0,8 % ze Slezska a 2,4 % odjinud.¹⁴⁶ Mezi kandidáty v mé sondě z let 1900-1905 najdeme čtyři Čechy, pět Moravanů a jednoho cizince. Z toho vyplývá, že náhodný výběr dopadl procentuálně ve prospěch kandidátů Moravy, kteří jsou tak hojně zastoupeni. Bohužel stejný výzkum v publikaci „Dějiny Univerzity Karlovy“ v období první republiky proveden nebyl. Vyhodnotím proto pouze poznatky ze sondy z roku 1930. Z deseti kandidátů a kandidátek pocházelo osm z Čech, jeden z Moravy a jeden odjinud. Tento poměr by do určité míry odpovídal výsledkům výzkumu z let 1901/1902.

Sociální zázemí kandidátů se dá jen velmi obtížně odhadnout. Přesto se o to pokusím na základě povolání otců studentů (případně poručníků). Tento údaj byl vyplňován v katalozích

---

¹⁴⁵ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. s. 46. [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://www.digitalnknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

¹⁴⁶ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 363. ISBN 80-7184-320-2.

posluchačů. Stejný výzkum již byl ve vybraných semestrech proveden v rámci publikace „Dějiny Univerzity Karlovy“.¹⁴⁷ Proto částečně převzmu směrnice, které autoři vytvořili a podle kterých povolání klasifikovali.

1. velkostatkář, statkář; 2. podnikatel (továrník, mlynář, sládek, stavitel); 3. vzdělanec (svobodné povolání, profesor, učitel); 4. měšťan (soukromník, majitel realit); 5. obchodník (hostinský); 6. úředník, 7. zřízenec; 8. řemeslník, dělník; 9. rolník (výminkář, domkář, chalupník)

Z výsledku výzkumu v zimním semestru 1900/01 došli autoři „Dějin Univerzity Karlovy 1802-1918“ k následujícím výsledkům. Největší zastoupení mezi otci posluchačů filozofické fakulty měli především rolníci. Druhé největší zastoupení měli vzdělanci, konkrétně učitelé. Početný podíl měli i obchodníci, úředníci, řemeslníci. Zbylé kategorie byly v zanedbatelné menšině.¹⁴⁸ Ze sondy mezi deseti kandidáty z let 1900-1905 bylo pět v oboru školství – jeden učitel, jeden učitel ve výslužbě, dva řídící učitelé a jeden správce školy. Dále byli zastoupeni dva řemeslníci (bednář a klempíř), jeden obchodník, jeden soukromník a jeden rolník. Povedlo se mi tedy zachytit poměrně široké spektrum povolání otců kandidátů.

Stejně kategorie byly použity v publikaci „Dějiny Univerzity 1918-1990“ při výzkumu na filozofické fakultě v zimním semestru 1930/31. Největší zastoupení měli úředníci a vzdělanci. Dále pak v sestupném pořadí řemeslníci, obchodníci a rolníci. Oproti roku 1900/01 značně poklesl počet synů rolníků čistě na úkor úředníků. Ostatní počty se výrazně nezměnily.¹⁴⁹ Ze sondy v roce 1930 máme poměrně různorodé výsledky. Mezi otci vybraných kandidátů byl jeden učitel, jeden okresní školní inspektor, jeden vrchní celní tajemník, jeden ministr, jeden obchodník, jeden obchodní zástupce, jeden soukromník, jeden řemeslník (kameník), jeden rolník a jeden penzista. I z druhého období sondy vidíme, že sociální původ kandidátů nebyl jednotný. Učitelem se mohl stát student z jakýchkoliv sociálních poměrů.

---

¹⁴⁷ HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. s. 354. ISBN 80-7184-320-2.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 363.

¹⁴⁹ BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. s. 617. ISBN 80-7184-539-6.

2.6 Délka studia

Celkovou délku studia měřím od prvního semestru na kterékoliv univerzitě až po poslední kandidátův výskyt na univerzitě v rámci studia. Poslední výskyt se většinou neshoduje s konečným semestrem, ve kterém kandidát studoval. Mohl totiž mít už dávno studium hotové a pouze si dodělával zkoušku učitelské způsobilosti. Poslední zmínka je tedy rok, ve kterém kandidát složil zkoušku učitelské způsobilosti, případně rok, ve kterém se o to naposled pokusil.

Zvonimir Bernot studoval dle katalogů posluchačů od ZS 1902/3 do L 1907, celkem deset semestrů. Poslední zmínku o Bernotovi můžeme datovat do roku 1908, kdy mu byla prodloužena lhůta pro domácí práci.

Vladimír Daněk byl posluchačem filozofické fakulty od ZS 1903/4 do L 1907, celkem osm semestrů. Poslední zmínka je z roku 1912.

František Janoušek přišel z Českého vysokého učení, kde strávil šest semestrů. Na FF studoval dva semestry jako mimořádný posluchač od ZS 1904/5 do L 1905. Naposledy mu byla zadána lhůta domácích prací v roce 1908.

Jan Mackovík docházel dva semestry na právnickou fakultu. Od ZS 1904/5 do L 1907 byl posluchačem filozofické fakulty. Celkem strávil na univerzitě 8 semestrů. Mackovíkovi byla dána poslední lhůta do konce zimního semestru 1914/15.

Josef Melichar byl studentem od ZS 1902/3 do L 1906, celkem osm semestrů. Zvládl se ze splnění domácích prací vymlouvat až do roku 1914.

Ferdinand Vilém Němec studoval dva semestry na právnické fakultě od ZS 1899-1900 do L 1900. Na FF studoval šest semestrů od ZS 1900/1 do L 1903. Celkem na univerzitě strávil osm semestrů. Poslední zmínka je z roku 1908.

Rudolf Potměšil přišel z Českého vysokého učení, kam docházel po šest semestrů. Na filozofické fakultě byl posluchačem jen dva semestry od ZS 1900/1 až do L 1901. Neuspěl v roce 1913 u Klausurní práce a tím skončilo jeho studium.

Emanuel Škorpil byl po osm semestrů student na FF od ZS 1904/5 do L 1908. V roce 1908 pochází také poslední zmínka o něm.

Martin Špatina strávil dva semestry na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Na pražské univerzitě následně studoval osm semestrů od ZS 1900/1 do L 1904. Poslední zmínka o něm bylo vyhovění jeho žádosti o druhé opakování ústní zkoušky z přírodovědy z roku 1913.

Karel Zelinka strávil na filozofické fakultě v Praze osm semestrů od ZS 1903/4 do L 1907. Zelinka v roce 1910 úspěšně složil zkoušky učitelské způsobilosti.

Z těchto dat mohu vyvodit několik závěrů. Kandidáti učitelsví skládali povětšinou zkoušky učitelské způsobilosti i několik let poté, co dostudovali filozofickou fakultu. Podle tehdejších předpisů mohl kandidát dokončit zkoušky učitelské způsobilosti až po osmém semestru, takže odstup dvou let ještě nemusí nic znamenat. Avšak kandidáti, kteří žádali o prodloužení svých domácích prací šest let po ukončení řádného studia, jsou odstrašujícím příkladem. Musím uznat, že v případě sondy z let 1900-1905 jsem narazil opravdu na prospěchově špatné studenty, kteří zkoušku učitelské způsobilosti až na Karla Zelinku nesložili. To samo o sobě neznamená, že i ostatní studenti dopadli stejně. Naopak mnozí složili učitelské zkoušky ve stejném období s vynikajícím prospěchem. V sondě jsem náhodou vybral studenty, kteří povětšinou symbolizují pravý opak. Svým dílem za to mohla i první světová válka, která některým znemožnila ve studiu pokračovat. Zarážející je ale fakt, že dle internetových zdrojů se i kandidáti, kteří učitelskou způsobilost nezískali, později učiteli stali. Vysvětlením by mohla být skutečnost, že se nestali pedagogy na středních školách. Mohli si totiž udělat zkoušku pro měšťanské školy a učit tam.

Výsledky z roku 1930 zachycují naprosto odlišný obraz studia kandidátů. Vasilij Antalovskij započal své studium v zimním semestru 1927/8 na přírodovědecké fakultě. Následující semestr pokračoval na FF až do letního semestru 1932. Celkem strávil na UK deset semestrů. Poslední zmínka o něm je z roku 1939.

Rudolfa Balíková byla řádnou posluchačkou FF od zimního semestru 1927/8 do zimního semestru 1931/2, celkem devět semestrů. Poslední zmínka o ní je datovaná do roku 1935.

Jiřina Dunovská studovala osm semestrů na filozofické fakultě, od ZS 1927/8 do L 1931. Nejmladší dokument pochází z roku 1934.

Milada Heranová byla devět semestrů studentkou FF, od ZS 1927/8 do ZS 1931/2. V roce 1934 se aprobovala.

Tomáš Hofmann začal studium od ZS 1927/8 a skončil v ZS 1931/2. Celkem osm semestrů byl řádným posluchačem filozofické fakulty. Poslední zmínka je z roku 1935, kdy se aproboval.

Josef Kostohryz studoval celkem deset semestrů na FF Karlovy Univerzity. První dva semestry, od zimního semestru 1927/8 do letního semestru 1928, by zapsán jako mimořádný posluchač. Zbýlých osm, do letního semestru 1932, již jako řádný. Naposled se na univerzitě vyskytoval v roce 1936.

Bedřich Kunčický strávil na filozofické fakultě devět semestrů, od ZS 1927/8 do ZS 1931/2. Zkoušku učitelské způsobilosti složil v roce 1935.

Marie Randulová studovala na PřF jako mimořádná sedmnáct semestrů, od ZS 1927/8 do ZS 1935/6. Studium uzavřela úspěšně v roce 1935.

Vladimír Svoboda byl posluchač přírodovědecké fakulty od zimního semestru 1927/8 do letního semestru 1934, celkem čtrnáct semestrů. Poslední zmínka o něm je z roku 1936.

František Vacka začal studovat v ZS 1927/28. Na PřF se vyskytoval až do ZS 1931/2. Celkem na univerzitě strávil devět semestrů. Aproboval se v roce 1935.

Výsledky sondy z druhého období ukazují, že vybraní kandidáti byli studijně velmi úspěšní. Až na Vasilije Antalovskije, který nedostudoval kvůli válce, se všichni kandidáti aprobovali. Délka studia se mírně zkrátila, avšak kandidáti i nadále skládali zkoušky učitelské způsobilosti několik let po ukončení řádného studia na univerzitě. Výjimku tvoří Marie Randulová a Vladimír Svoboda z PřF. Oba studovali dle katalogů déle než bylo zvykem, avšak měli zapsaný pouze jediný předmět. Marie Randulová měla po dokončení osmého semestru zapsaný po devět semestrů předmět „Samostatné práce z experimentální fyziky“. Vladimír Svoboda měl zapsaný po šest semestrů pouze předmět „Seminární cvičení, referáty“.¹⁵⁰ Důvod pro tuto snahu o zachování studijního statusu mi bohužel známý není.

---

¹⁵⁰ Archiv Univerzity Karlovy. Katalogy posluchačů přírodovědecké fakulty.

Závěr

Hlavním cílem mé práce bylo představit profily kandidátů pro učitelství za pomoci sondy. Již v úvodu jsem vysvětlil průběh náhodného výběru kandidátů. V první kapitole nastiňuji podmínky, ve kterých kandidáti studovali a skládali zkoušky učitelské způsobilosti. Ve stručnosti jsem shrnul dějiny univerzity v letech 1882 až 1939 a popsal fond ZKG. Důležité byly tehdejší předpisy a nařízení, které specifikovaly celé studium. Zajímavá je kontinuita zákonů z období monarchie až do roku 1930, kdy byl přijat nový zákon. Dále zmiňuji možné studijní kombinace z roku 1911 a představuji některé důležité profesory. Ve druhé kapitole popisují ve dvou obdobích celkem dvacet studentů a jejich profily. Zaměřil jsem se přitom především na jejich studium a skládání odborné zkoušky. Profily studentů nám ukázaly rozdílné příběhy jednotlivých studentů. Sonda dokázala, že v první polovině 20. století studovali na FF a PřF kandidáti rozličných národností, různého sociálního původu i pohlaví. Tyto rozdíly již nehrály při akademickém studiu větší roli. Za pomoci internetových zdrojů se mi podařilo osvětlit některé pozdější osudy kandidátů. Pohyboval jsem se v období dvou světových válek, jejichž dopad kandidáti učitelství pocítili.

Druhým cílem bylo porovnat profily kandidátů v obou obdobích mezi sebou. Pro tento účel jsem rozšířil výzkum při porovnávání náboženského vyznání na všechny řádně zapsané studenty filozofické fakulty v zimních semestrech 1901/2 a 1930/1. Pomocí historické statistiky jsem nastínil náboženské poměry na univerzitě a porovnal je se situací v Českých zemích a v Praze. Zlom v neprospěch katolického vyznání po první světové válce se dal očekávat. Poměry na univerzitě byly v tomto ohledu ještě rozdílnější, a sice kvůli příchozím studentům z východu. Ve srovnání poměru mužů a žen jsem doložil narůstající počet studentek na Karlově Univerzitě. Okrajově jsem se zabýval i národností studentů a celkovou délkou studia.

Obsah práce bych dále mohl rozšířit o další kapitoly. Za zmínku by stála stipendia, obsahy jednotlivých zkoušek, povinná literatura atd. Zajímavé by byly i poválečné osudy kandidátů. Pro stanovený cíl a doporučený rozsah jsem se rozhodl tyto části vypustit. Přesto jsem toho názoru, že výsledky mé práce mohou pomoci lépe se orientovat ve změnách studia kandidátů učitelství na začátku 20. století. Průřez zákonů a nařízení může zase být vhodný při práci s fondem ZKG a orientaci v něm. Já sám jsem až při důkladném studiu právních norem pochopil souvislosti a změny mezi jednotlivými obdobími.

Seznam použitých zkratk

ZKG   fond Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy

UK   Univerzita Karlovy

FF   Filozofická fakulta

PřF   Přírodovědecká fakulta

ZS   zimní semestr

L   letní semestr

Seznam použitých informačních zdrojů

Archiv Univerzity Karlovy. Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, 1876-1953.

Archiv Univerzity Karlovy. Katalogy posluchačů filozofické fakulty.

Archiv Univerzity Karlovy. Katalogy posluchačů přírodovědecké fakulty.

BEČVÁŘ, Jindřich aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1918-1990. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-539-6.

BUZEK, Kamil. Úvod do právní organizace národního školství v republice Československé. Praha: Státní nakladatelství, 1931.

DUNOVSKÁ, Jiřina. Učebnice anglického jazyka pro první třídu gymnasií. Praha: Státní nakladatelství, 1949.

HAVRÁNEK, Jan aj. Dějiny Univerzity Karlovy 1802-1918. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-320-2.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

HROCH, Miroslav aj. Úvod do studia dějepisu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-383-85.

KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-195-7.

KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1936-1938). Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1.

MIŠOVIČ, Ján. Víra v dějinách zemí Koruny české. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-99-0.

PLACHT, Otto, HAVELKA František. Předpisy pro vysoké školy republiky Československé. Praha: vlastním nákladem, 1932.

RŮŽKOVÁ, Jiřina. aj. Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN SBN 80-250-1277-8.

ŠKORPIL, Emanuel. Litomyšl. Stručný průvodce městem s plánem města. Litomyšl: Nákladem knihkupectví J. R. Veselíka, 1941.

VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. Pedagogika pro učitele. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.

VANĚČEK, Václav. Kapitoly o právních dějinách. Praha: Všehrd, 1946.

Universum: všeobecná encyklopedie. Praha: Odeon, 2002. (1-10. díl) ISBN 80-242-0288-3.

Erlaß des Ministers des Kultus und Unterrichts vom 30. August 1849. Österreichische Nationalbibliothek [online]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=18490005&seite=00000684>

Erlaß des Ministeriums des Kultus und Unterrichts vom 24. Juli 1856. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 9. srpna 1856. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1856&page=601&size=45>

Zákon, daný dne 28. února 1882. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno a rozesláno 3. března 1882. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1882&page=57>

Nařízení, vydané od ministra duchovních věcí a vyučování dne 7. února 1884. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. února 1884. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18840004&seite=00000025>

Nařízení, vydané od ministra duchovních věcí a vyučování dne 30. srpna 1897. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 18.9.1897. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=18970004&seite=00001293>

Nařízení ministra věcí duchovních a vyučování ze dne 15. června 1911. Österreichische Nationalbibliothek [online]. vydáno 23. června 1911. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1911&page=461&size=45>

Nařízení vlády republiky Československé ze dne 24. června 1920 [online]. vydáno 30. června 1920. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/079-1920.pdf>

Historie sčítání lidu na území České republiky I. Český statistický úřad [online]. 07.02.2018. Dostupné z:

https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i_?fbclid=IwAR1Y7sOCvKSn37cdTZdWu3PH3qt_sNNXb5T_0kRkBtIUS9EBksobIOPwvvM

Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. Österreichische Nationalbibliothek [online] Dostupné z: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ors&datum=0063&page=43&size=39>

Statistická příručka království Českého. Moravská zemská knihovna[online]. Zemská statistická kancelář království Českého, 1909. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:4094dc70-baea-11e6-83d2-005056827e52?page=uuid:36facbf0-de73-11e6-9e7e-001018b5eb5c>

Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Österreichische Nationalbibliothek [online] Dostupné z: <http://www.anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=ost&datum=0001&page=61&size=45>

Statistická příručka republiky Československé I. Moravská zemská knihovna [online]. Zemská statistická kancelář království Českého, 1920. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c668ec80-4606-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:a66f9c00-813c-11e3-8cd6-005056825209>

Statistický přehled republiky Československé. Moravská zemská knihovna [online]. nákladem vlastním, 1930. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:0e261710-21fc-11e4-8f64-005056827e52?page=uuid:e42ad610-3788-11e4-8c14-5ef3fc9bb22f>

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930 díl I. Moravská zemská knihovna [online]. Státní úřad statistický, 1934. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51?page=uuid:f58ec590-8925-11e8-ad64-005056825209>

Zvonimir Bernot. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation. Dostupné z: https://sl.wikipedia.org/wiki/Zvonimir_Bernot

Záznam vojáka: Mackovík Jan. Vojenský ústřední archiv [online]. Dostupné z: <http://www.vuapraha.cz/soldier/14896286>

Rakousko-uherská armáda: Hodnosti a hodnostní označení rakousko-uherské armády [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rakousko-uhersk%C3%A1_arm%C3%A1da

Emanuel Škorpil. Osobnosti regionů [online]. Dostupné z: <https://www.osobnostiregionu.cz/osoby/929-emanuel-skorpil-1886-1953>

Seznam textových příloh

Tabulka č. 1 – Přehled náhodně vybraných kandidátů ZKG v letech 1900-1905

Jméno	Příjmení	Místo narození	Náboženství	Národnost	Studium na FF	Povolání otce
Zvonimir	Bernot	Lublaň	katolické	slovinská	1902/3-1907	bednář
Vladimír	Daněk	Žlutava	katolické	česká	1903/4-1907	řídící učitel
František	Janoušek	Kralovice	katolické	česká	1904/5-1905	učitel
Jan	Mackovík	Služovice	katolické	česká	1903/4-1907	správce školy
Josef	Melichar	Praha	katolické	česká	1902/3-1906	učitel v. v.
Ferdinand	Němec	Kostelní Radouň	katolické	česká	1900/1-1903	Řídící učitel
Rudolf	Potměšil	Brno	katolické	česká	1900/1-1901	soukromník
Emanuel	Škorpil	Litomyšl	katolické	česká	1904/5-1908	klempíř
Martin	Špatina	Pačlavice	katolické	česká	1901/1-1904	rolník
Karel	Zelinka	Kojetín	katolické	česká	1903/4-1907	obchodník

Tabulka č. 2 – Přehled náhodně vybraných kandidátů ZKG v roce 1930

Jméno	Příjmení	Místo narození	Náboženství	Národnost	Studium na UK	Povolání otce
Vasilij	Antalovskij	Rakošin	řeckokatolické	ukrajinská	1928-1932	učitel
Rudolf	Balíková	Praha	římskokatolické	česká	1927/8-1931/2	soukromník
Jiřina	Dunovská	Praha	evangelické	česká	1927/8-1931	ministr
Milada	Heranová	Žebrák	římskokatolické	česká	1927/8-1931/2	kameník
Tomáš	Hofmann	Praha	římskokatolické	česká	1927/8-1931/2	obchodní zástupce
Josef	Kostohryz	Křenovice	římskokatolické	česká	1927/8-1932	rolník
Bedřich	Kunčický	Petřvald	římskokatolické	česká	1927/8-1931/2	horník v. v.
Marie	Randulová	Praha	katolické	česká	1927/8-1935/6	vrchní celní tajemník
Vladimír	Svoboda	Rychnov nad Kněžnou	bez vyznání	česká	1927/8-1934	Okresní školní inspektor
František	Vacka	Tábor	římskokatolické	česká	1927/8-1931/2	obchodník

Tabulka č. 3 - Tabulka náboženského vyznání ze sčítání obyvatel 1910 obyvatel Čech, Moravy a Slezska

Náboženské vyznání	Počet obyvatel	Poměr v procentech
římsko-katolické	9 616 769	94,76 %
evangelické	354 090	3,49 %
židovské	140 426	1,38 %
starokatolické	17 136	0,17 %
jiné	7 366	0,07 %
bez vyznání	12 981	0,12 %
celkem	10 148 768	100 %

Tabulka č. 4 - Tabulka náboženského vyznání řádných studentů FF v ZS 1901-1902

Náboženské vyznání	Počet studentů	Poměr studentů v procentech
katolické	425	61,24 %
římsko-katolické	213	30,69 %
nespecifikováno	27	3,89 %
evangelické	15	2,16 %
řecko-katolické	7	1 %
židovské	7	1 %
celkem	694	100 %

Tabulka č. 5 - Výsledky sčítání lidu 1930 v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi

Náboženské vyznání	Počet obyvatel	Poměr v procentech
římsko-katolické	10 831 696	73,54 %
evangelické	1 129 758	7,67 %
československé	793 385	5,39 %
řecko-katolické	584 999	3,97 %
židovské	356 830	2,42 %
pravoslavné	145 598	0,99 %
starokatolické	22 712	0,15 %
jiné	9 920	0,07 %
bez vyznání	854 638	5,8 %
celkem	14 729 536	100 %

Tabulka č. 6 - Tabulka náboženského vyznání řádných studentů FF v ZS 1930-1931

Náboženské vyznání	Počet studentů	Poměr studentů v procentech
římsko-katolické	690	51,34 %
katolické	135	10,04 %
evangelické	121	9 %
československé	78	5,8 %
židovské	43	3,2 %
řecko-katolické	30	2,23 %
pravoslavné	4	0,3 %
starokatolické	1	0,07 %
nespecifikováno	16	1,19 %
bez vyznání	226	16,81 %
Celkem	1344	100%